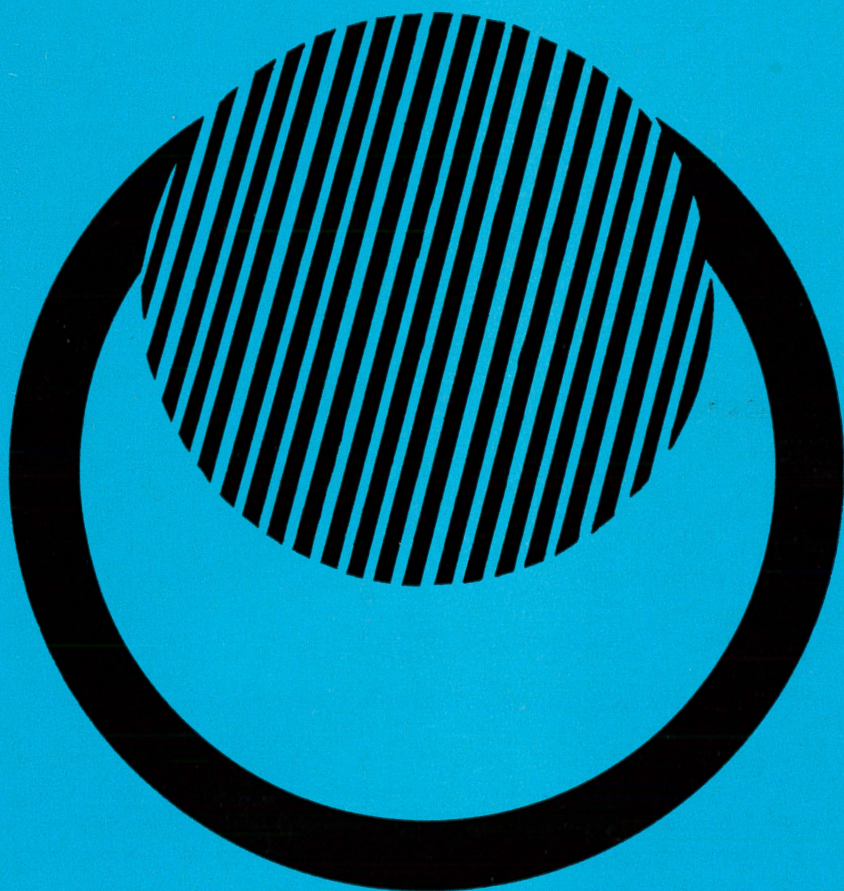

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

3•1974

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

*Raimo Ruottu (päätoimittaja), Käppöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870*

*Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,
00530 Helsinki 53, puhelin 713 212*

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaukset:

15 mk/vuosikerta.

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

Kuusi numeroa vuodessa

Toinen vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin: 410141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Sihteerit: Raimo Ruottu (pääsihteeri), Martti Autere (kulttuurisihteeri)

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 5 mk/vuosi postisiirtotilille 168371-4

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Aulis Aarnio, Ilkka-Christian Björklund, Pentti Malaska, Antti-Veiko Perheentupa, Jussi Raumolin, Ville Repo, Eila Sandborg, Martti Tuomola

Sihteeri: Marjaleena Ruottu, Käppöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870

YDINVOIMA JA ENERGIAKRIISI

Äskenen energiakriisi havahdutti koko maailman huomaamaan, että monien tiedemiesten ennakoima energiapula on yllättävän lähellä. Pääasiassa halpaan öljyyn perustunut teollistuneiden maiden talous- ja tuotantojärjestelmä on herkästi haavoittuva. Energiakriisi ei ole ohimenevä, vaan selvästi pysyvä ilmiö, joka kytkeytyy moniin muihin aikamme ongelmiin. Kaikkialla maailmassa on kiihdytetty tutkimus- ja kehittämistyötä, joiden avulla toivotaan löydettävän vaihtoehtoja öljystä saatavalle energialle. Eräänä painokkaasti esiintuotuna ratkaisuna on esitetty ydinvoimaloiden massiivisia rakennusohjelmia. Ydinenergiaan liittyy kuitenkin vielä monia ratkaisemattomia ongelmia ja riskitekijöitä.

Kevään 1974 aikana järjestettiin Kriittises-

sä Korkeakoulussa alustussarja, jossa tarkasteltiin energian erilaisia ilmenemismuotoja ja energiakriisiä. Sarjan erään tilaisuuden otsikkona oli: Ydinvoima — energiaongelman ratkaisu vai vastuutonta leikkiä ihmisen ja luonnon terveydellä. Oheisena julkaistaan tilaisuuden kolme alustusta.

Dipl.ins. Lasse Nevanlinna, Imatran Voimasta, selvittää menneitä ja nykyisiä energiakriisejä ja perustelee, miksi ydinvoiman laajamittainen käyttö on välttämätöntä. Tekn.tri Bruno Bärns tarkastelee maapallolla käytettävissä olevia energiavaroja sekä ydinvoiman käyttöön liittyviä ongelmia ja riskejä. Prof. Asser Stenbäck kysyy, mihin yleensä tarvitsemme alati kasvavia energiamääriä ja varoittaa ydinvoiman käytön aiheuttamista vakavista vaaroista.

Lasse Nevanlinna

Ydinvoima energiakriisin ratkaisuna

Mielestäni kysymyksenasettelu: 'Ydinvoima — energiaongelman ratkaisu vai vastuutonta leikkiä ihmisen ja luonnon terveydellä' houkuttelee kevytmielisiin vastauksiin. Ydinvoimaongelma on ihmiskunnan kaikkein vakavimmin otettavia ongelmia. Kysymyksenasettelusta ehkä saa käsityksen, että tätä yhtä ihmiskunnan perushyödykettä, energiaa, voisi saada käyttöön ilman suuria inhimillisiä uhrauksia. Historia todistaa kuitenkin päinvastaista.

Energiaongelma historiassa

Tasainen, kriisivapaa kehitys on aina edellyttänyt energian tarpeen ja tarjonnan tasapainoa. Sellaiset pidempiaikaiset tasapainoiset jaksot, jolloin kulttuuri on kehittynyt korkealle, ovat aina olleet energian tarjonnan ja tarpeen tasapainon tiloja. Otan kolme esi-

merkkiä. Vanhalla ajalla kulttuuri kehittyi vantastisiin korkeuksiin Kreikassa ja Roomassa, missä energiakysymys ratkaistiin orjilla. Siten vapautettiin eliittiaines sodankäyntiin ja kulttuurin kehittämiseen. Orjat olivat tämän ajan yhteiskunnan ehdoton edellytys ja orjanhankinta tärkeimpiä sotien syitä. Kun Rooman keisarivallan loppupuolella humanistiset virtaukset levisivät yhteiskuntaan, orjia alettiin vapauttaa, niin tämä yhteiskunta sortui tavallaan energiakriisiin. Kulttuuri rappeutui, verot nousivat suuriksi, kansalaisten vastuuntunto hämärtyi. Näin tultiin suureen historialliseen kaaokseen, kansainvaellukseen. Kesti kauan ennen kuin yhteiskunta jälleen tehokkaasti organisoitui.

Keskiajan kuluessa muodostui vähitellen feodaaliyhteiskunta, joka taas rakentui sille, että kansojen valtaosa eli maaorjina, jotka tekivät raskaan työn, jotta pieni eliitti pystyi pitämään kulttuuria korkealla. Tämä järjestelmä sortui Ranskan vallankumoukseen. Samalla luonnontiede oli kehittynyt niin pitkälle, että oltiin kypsiä siirtymään seuraavaan kehitysvaiheeseen, joka oli teollistunut yhteiskunta eli industrialismin kausi. Silloin alkoi tämä kausi, mitä nyt elämme. Teollistuneen yhteiskunnan kehitys on perustunut

ratkaisevassa määrin fossiilisista polttoaineista saatavan energiankäytön jatkuvaan nopeaan kasvuun. Kasvu on tähän saakka pysytty tyydyttämään aika hyvin, mutta nyt olemme tässä öljykriisissä ja siten meillä onkin kysymysmerkki edessämme.

Ratkaisumalleja

Ongelmia ei pidä liioitella, mutta ajatus, että vähän laajemmastakin ajallisesta perspektiivistä katsoen olisimme todella vakavan kriisin edessä juuri nyt, ei mielestäni ole mahdoton. Ajankohtaisen energiaongelman suhteen olen päättänyt neljään ratkaisumalliin. (1) Ensimmäinen on fossiilinen atomipommilinja, jota tällä hetkellä kuljemme. (2) Toinen on ydinenergian rauhanomaisen hyväksikäytön linja, johon ei vielä ole päästy käsiksi. (3) Kolmas on energian säästämislinja. (4) Neljäs on nolla-kasvun linja, joka lähtee siitä, että talouselämän kasvu olisi pysäytettävä. Sehän merkitsee samalla sitä, että uuden rakentaminen ja investointi olisi lopetettava. Jättäisin tämän linjan jatkokäsittelyn kokonaan pois, koska se on mielestäni epärealistinen. Kaksi esimerkkiä: Ihmiskunta kasvaa tällä hetkellä voimakkaasti ja jo siitä syystä tämä nollakasvulinja tuntuu mahdottomalta. Toiseksi, teollistuneissa maissa ehkä kolmasosa ihmisistä ansaitsee leipänsä erilaisilla uudisrakennustoilla, niinkuin asuntojen, teitten, tehtaitten rakentamisella jne. Siirtyminen nolla-kasvuun johtaisi siis kaaokseen.

Nykytilanteen kartoitus

Mutta nämä kolme muuta linjaa ovat mielenkiintoisia. Fossiilinen atomipommilinja tuntuu hiukan karnealta varsinkin kun se on linja, jolla nyt tällä hetkellä kuljemme. Nimitys ilmeisesti vaaatii hiukan perusteluja.

Nykytilanteen kartoittamiseksi esitän muutamia lukuja. Tällä hetkellä fossiilinen energiankäyttö maapallolla on noin 5.500 miljoonaa ekvivalenttista öljytonnia. Ydinenergian rauhanomainen käyttö vuonna 1972 oli noin 40 milj. ekv. öljytonnia. Ydinenergian rauhanomainen käyttö oli siis häviävän pientä, alle promillen koko maapallon energiankäytöstä. Ydinenergian sotilaallisiin sovelluksiin käytetään rahaa noin 200 miljardia dollaria vuodessa. Tämä on hirvittävän suuri summa ja se merkitsee ihmiskunnalle aivan hirvittävää hukkaa. Rauhanomaisiin sovellu-

tuksiin käytettäisiin v. -72 vain noin kymmenesosa tästä eli 20 mrd. dollaria.

Kolmas seikka on energiantarpeen kasvu. Energian kokonaiskulutus oli vuonna 1972 noin 5.750 miljoonaa öljytonnia. Se katettiin siis lähes kokonaan fossiilisella energialla. Kansainvälisten ennusteiden mukaan se kasvaisi vuoteen 2000 mennessä lähes nelinkertaiseksi nouden 20.000 milj. öljytonniin. Ja tässä tulee tämä energiasäästämiskysymys. Jos kehitetään sellaisia energian käyttömuotoja, joista esim. hyötysuhde on kaksinkertainen nykyiseen verrattuna, energian tarve putoaisi puoleen. Energian säästäminen on ehkä kaikkein suurin reaalin energianlähde. Tältä kannalta nimitys fossiilinen atomipommilinja on perusteltu.

Hieman jatkoa nykytilanteen kartoitukselle eli väestöennuste. Teollistuneiden maiden, joihin kuuluvat Euroopan maat, USA, Kanada, Japani ja Australia, muistaakseni, väkiluku on nyt 1,1 miljardia ja se kasvaa n. 1,4 miljardiin vuoteen 2000 mennessä. Muun maailman väkiluku on jo tällä hetkellä n. 2/3 maapallon asukasluvusta eli 2,7 miljardia ja se kasvaa vuoteen 2000 mennessä 5,2 miljardiin. Muun maailman asukasluku on jo kymmenen vuoden kuluttua suunnilleen yhtä suuri kuin koko maapallon väestö tänään.

Kuvaan kuuluu vielä se, että teollistuneet maat käyttävät lähes 90 % koko energiasta, joten muu maailma uinuu vielä aivan nollatilassa energian käytön suhteen.

Maailman öljytilanne

Sitten tarkastelen öljytilannetta (arviot ja ennusteet on tehty jo noin vuosi sitten), sekään ei oikeuta kovin suureen optimismiin. Öljyresursseja arvioidaan olevan kaikkiaan noin 300.000 milj. tonnia. Vuonna 1972 oli todettu varmasti n. 85.000 milj. tonnia ja kulutettu n. 40.000 milj. tonnia. Tällä hetkellä varmasti todettuja öljyvaroja arvioidaan olevan noin 110.000 milj. tonnia. Noin 7 %:n kasvulla tultaisiin siihen, että v. 2000 öljyresurssit on käytetty loppuun viimeistä pisaraa myöten. Nythän energiakriisi oli aavistettavissa jo 60-luvun lopulla, jolloin öljynhinnat ensimmäisen kerran nousivat. Tosin ne nousivat niin vähän, että se ei aiheuttanut sellaista 'kalabaliikkia' kuin tämä ajan-kohtainen energiakriisi. Mutta sen johdosta öljyn etsintää tehostettiin kovasti. Nyt kun

on paremmin perehdytty öljytilanteeseen pidetään em. arviota kokonaisresursseista optimistisena.

Öljyongelmaa voidaan tarkastella myös toisella tapaa. Koko maapallon vuosittainen öljynkulutus on tällä hetkellä hiukan vaille 300 miljoonaa tonnia. Jos oletamme, että lähiaikoina siirryttäisiin vakiokulutukseen, niin kuin ilmeisesti tullaan siirtymään, niin tällainen vakiokulutuksen kausi voisi kestää ehkä n. 40 vuotta, minkä jälkeen kulutus alkaa laskea. Mutta koska muun maailman asukasluku kasvaa niin nopeasti, on pakko olettaa, että jos koko maailman kulutus pysyy jonkin aikaa vakiona, muun maailman täytyy myös päästä tähän öljynkulutukseen käsiksi. Tällöin teollistuneen maailman, johon mekin kuulumme, öljynkulutuksen on pakko alkaa jyrkästi laskea jo ensi vuosikymmenellä.

Se mistä tässä oikein on kysymys näkyy parhaiten kun öljynkulutuksen kehitystä tarkastellaan per capita eli ihmistä kohti. Tällä hetkellä keskimääräinen öljynkulutus henkilöä ja vuotta kohden on vajaa 1 000 kg. Mutta teollistuneessa maailmassa, se on lähes 3000 kg/henkilö. Esim. Suomi on aivan erikoinen öljyrosvo, joka kuluttaa vielä enemmän kuin teollistuneet maat keskimäärin. Tähän on tietysti se luonnollinen selitys, että meidän ilmastomme on kylmempi ja meidän energiataaseemme on sen ansiosta korkea. Kehityksessa puolestaan kulutetaan tällä hetkellä runsaat 100 kg öljyä per capita vuodessa. Jos tuo väestötarkastelu yhdistetään tähän per capita tarkasteluun, niin saadaan mielenkiintoisia ennusteita. Näin arvioitu öljynkulutus tulee ennusteiden mukaan lähivuosina vielä voimakkaasti kasvamaan, kunnes se nopeasti laskee resurssien ehtyessä. Analoginen tarkastelu voidaan tehdä myös monen muun raaka-aineen kohdalla. Käy aivan varmasti niin, että teollistuneet maat tulevat inhimillisesti katsoen hyvin lyhyessä ajassa kuluttamaan suuren osan maailman arvokaimmista raaka-ainevaroista loppuun ja jäljelläolevat ihmiset ja erityisesti kehitysmaiden väestöt joutuvat tyytymään korkeintaan kymmenesosaan siitä, mitä tänään jo kulutetaan.

Fossiilisen ja ydinenergian vertailu

Seuraavaksi vertailen hieman fossiilista energiaa ja ydinenergiaa, joka tulevaisuudessa tulee olemaan pääasiassa sähköä, vaikka

tietysti ydinenergiaa tullaan käyttämään myös lämmitystarkoituksiin.

Fossiilisesta energiasta aiheutuu ympäristön kiihtyvä *saastuminen*, aluksi paikallinen myöhemmin laajalle leviävä tukehtuminen saasteisiin. Arvio lähtee siitä, että maapallon nopeasti kasvava energiantarve peitettäisiin yksinomaan fossiililla energialähteillä. Jos menee vaikka Lontooseen tai varsinkin Japaniin, niin huomaa, että esim. ilman saastuminen on jo tänä päivänä hyvin tuntuva ongelma. Suunnattomat määrät rikkiä puhalletaan ilmakehään, kun fossiilisia polttoaineita poltetaan tuhansia miljoonia tonneja vuodessa. Vesien saastuminen on taas kytkeytynyt kuljetusriskeihin. Fossiilisia polttoaineita on melko harvalla paikalla maapallolla — öljyvaratkin ovat keskittyneet Lähi-Itään. Fossiilisen energiahuollon ylläpitäminen johtaa valtaviin kuljetusongelmiin. Tankkilaivojen koko kasvaa hurjasti, nyt suunnitellaan jo lähes miljoonan tonnin laivoja. Jos tällainen laiva ajaa karille — olkoonpa että se on harvinaista — niin siitä aiheutuu aikamoinen katastrofi.

Ydinvoimalaitos sen sijaan ei saastuta ympäristö lainkaan. Jos siis ollaan optimistisia ydinenergian tulevaisuuden suhteen, ympäristön saastuminen hidastuu ja luonto saneerautuu asteittain. Tämä on ollut selvästi havaittavissa jo niissä muutamissa paikoissa, joista tästä on käytännön kokemuksia, kuten esim. Englannissa. Mutta ydinvoiman kohdalla vakava ympäristöongelma on jätteet. Jäteongelmahan syntyy siitä, että reaktoreitten polttoainepanokset, sen jälkeen kun ne on käytetty, kuljetetaan jälleenkäsittelylaitoksiin, joihin jäte sitten kerääntyy. Tällaisia jälleenkäsittelylaitoksia on koko maailmassa tällä hetkellä vain muutama. Nähdäkseni jäteongelma voidaan ratkaista teknisestikin, eikä se ole missään suhteessa verrattavissa niihin ongelmiin mitä fossiilisen energian suhteen esiintyy. Mutta se edellyttää kansainvälistä yhteistoimintaa ja valvontaa. Joten jos tämän suhteen ollaan pessimistisiä, niin silloin tilanne tietysti on huono.

Toinen seikka fossiilisen energian käytössä on *turvallisuus*: voimakas saastuminen, ennen kaikkea ilman saastuminen, aiheuttaa kasvavia terveydellisiä haittoja ja kuolemanvaaraa. Nämä haitat ovat melko suuria. Esim. Lontoossa on todettu, että smog-kausina tilastollinen kuolleisuus kasvaa noin kymmenkertaiseksi normaaliarvoihin verrat-

tuna. Samanlaisia havaintoja on tehty Japanissakin.

Ydinvoiman käytössä turvallisuus on hyvä tiukan suunnittelun sekä kansallisen ja kansainvälisen valvonnan ansiosta. Ainakaan laskennallisesti ei voida todeta olennaisia turvallisuusriskejä.

Sosiaaliset aspektit: Fossiilienergian käytölle on myös ollut ominaista, että se kiihdyttää kaupungistumista ja slummiutumista. Kun industrialismi löi läpi Englannissa, siellä alkoi heti kaupungistuminen ja slummiutuminen. Se on jatkunut sittemmin hyvin voimakkaana ja nyt paraikaa jatkuu aivan hurjalla voimalla kehitysmaissa, kuten Afrikassa ja Etelä-Amerikassa. Luin juuri kirjoituksen Nigeriasta. Sen pääkaupunkiin Lagosiin on muutamana vuonna muuttanut kymmenen miljoonaa ihmistä ja siellä vallitsee valtava kurjuus. Eräs syy siihen on, että nimenomaan kehitysmaissa polttoaineitten maakuljetukset tuottavat ylivoimaisia vaikeuksia. Energiankäyttö keskittyy yhteen paikkaan, joka vetää kaiken aktiivisuuden puoleensa. Jos taas ydin-sähkö-linjalla päästään eteenpäin, tilanne muodostuu aivan toisenlaiseksi. Silloin rakennetaan suurehkoja ydinvoimalaitoksia, jotka sijoitetaan kaupunkialueitten ulkopuolelle. Siten on pakko rakentaa sähköverkko, joka voidaan rakentaa huomattavasti helpommin kuin sellainen tieverkosto, jota täällä tarvittaisiin. Tämä suo mahdollisuuksia hajasijoitukselle ja suunnitelmalliselle aluepolitiikalle.

Energian hinta

Seuraava aspekti on sitten energian kysyntä ja energian hinta. Öljykriisi ja energia-varoihin kohdistuneet tarkastelut osoittavat, että fossiilienergian linjalla on odotettavissa jatkuvaa energian ylikysyntää, mikä heijastuu jatkuvana energian hinnan nousuna. Kun taas atomivoimaloita käyttämällä on mahdollisuuksia päästä kysynnän ja tarjonnan tasapainoon, jos niitä todella lähdetään kehittämään. Tämä johtaisi stabiiliin, jopa alenevaan energian hintaan.

Fossiilienergian taustalla on *raaka-ainevarojen ehtyminen*. Raaka-aineongelmien ratkaisemiseksi olisi päästävä käsiksi raaka-aineitten jälleenkiertoon, taikka sellaisiin prosesseihin, joissa esim. merivedestä otetaan raaka-aineita. Merivedessä on hyvin paljon raaka-aineita, melkein kaikkia mineraale-

ja ja mm. uraania. Mutta nämä prosessit vaativat paljon energiaa. Fossiilienergian varassa tällainen jälleenkierto suuressa mittakaavassa on mahdotonta. Sen sijaan ydinvoiman avulla, jos päästään suurimittaiseen ydinenegiatiutantoon, jälleenkierron mahdollisuus ja sitä kautta raaka-ainevarojen säilyttämisen mahdollisuus on olemassa.

Fossiililinjalla on myös sodan ja ydinsodan mahdollisuus. Näinkin synkkä ennuste johtuu siitä, että energia on niin elintärkeä tavara ihmiselle, että jos täällä todella tulee energiapula, niin olisi järjetöntä optimismia kuvitella, etteikö se johtaisi sotaan ja myöskin ydinsotaan. Atomienenergian linjalla on periaatteessa paremmat edellytykset kriisien eliminoimiselle. Atomienenergian rauhanomaisen käytön edistämiseksi on tehty työtä jo 50-luvun alusta lähtien. Silloin perustettiin YK:n alaisuuteen järjestö, IAEA (International Atomic Energy Authority), jonka tarkoituksena on edistää atomienenergian rauhanomaista käyttöä ja huolehtia valvonnasta sekä kansainvälisistä sopimuksista. Tietynlainen optimismi tällä ydinlinjalla on oikeutettu sikäli, että jo ydinenenergian rauhanomaisen käytön alkuunpääsy edellyttää ehdottomasti kansainvälisiä sopimuksia. Jos niitä noudatetaan ja ydinenenergia niitten turvin edistyy, niin tilanne on parempi kuin fossiilienergian kohdalla. Siten rauhanomaiselle kehitykselle on paremmat edellytykset.

Ydinvoimalaitoksen turvallisuus

Ydinenergiaa on pidettävä terveyden ja kuolemanvaaran kannalta ratkaisevasti turvallisempana kuin jättiläismäistä fossiilisen energian käyttöä. Jotta turvallisuusindekseistä saisi jonkinmoisen käsityksen, olen vertailun kohteeksi ottanut liikenteen. Yksilön kuolemantodennäköisyys liikenteessä on hurjan korkea, 2×10^{-4} , mikä maallikon kielelle käännettynä merkitsee, että miljoonaa ihmistä kohti kuolee liikenteessä 200 ihmistä vuosittain. Teollistuneissa maissa tilastoluvut vaihtelevat 150—300 välillä, mutta ne ovat kaikkialla samaa suuruusluokkaa.

Viisaat ihmiset ovat laskeneet, paljonko hyvin suuri hiilivoimalaitos (2×1000 MW) lisää kuolemanvaaraa 5 km:n etäisyydellä laitoksesta. Kuolemanvaaran todennäköisyys olisi $1/40 \times 10^{-4}$ ja se johtuu pääasiassa ilman saastumisesta (tämä $1/40$ tulee siitä, että laskelma oli tehty laitoksen koko elin-

ajalle, joka oli 40 vuotta). Todennäköisyys olisi ts. noin 2,5 kuolemantapausta miljoonaa ihmistä ja vuotta kohden. Kun vastaavanlainen laskelma tehdään ydinvoimalaitokselle, lukuarvo on $1/40 \times 10^{-6}$. Se on siis 100 kertaa pienempi kuin hiililaitoksella. Ydinvoimalaitoksilla näitä laskennallisia kuolemantapauksia tapahtuu siis vain 0,025 miljoonaa asukasta ja vuotta kohden. Nämä kaksi lukua eivät ole suoraan verrannollisia liikenteeseen, koska liikenteen kuolemanriski jakaantuu aika tasaisesti koko väestöön, kun taas voimalaitoksille lasketut kuolemanriskit pätevät vain sille väestölle, joka asuu 5 km:n päässä voimalaitokselta. Siis energiantuotannon turvallisuus myös fossiilivoimalaitoksilla on hyvin korkea, niin kuin sen pitääkin olla, mutta ydinvoimalaitoksella se on kuitenkin laskelmien mukaan ratkaisevasti parempi.

Energian säästäminen

Jonkinmoisen kuvan energiankäytön ympäristövaikutuksista antaa esim. massavolyymi, joka on käsiteltävä yhden ihmisen sähköntarpeen peittämiseksi. Nyt ollaan siirtymässä sellaiseen kauteen, jossa sähkönkulutus asukasta ja vuotta kohti on noin 10 000 kWh/vuosi, jolloin ihminen joka elää 70 vuotiaaksi kuluttaa elinaikanaan 700 000 kWh. Jos tämä energian tarve peitetään ydinenergialla, niin uraanikaivoksella on käsiteltävä 9 000 litraa malmia, kaivokselta lähtee 15 litraa uraanikonsentraattia, se jalostetaan edelleen polttoaine-elementeiksi, jolloin tuon sähkömäärän kehittämiseen tarvitaan on 1 litra reaktoripolttoainetta. Jätteitä syntyy jälleenkäsittelylaitoksella 0,2 litraa. Jos sama asia hoidetaan öljyllä, niin tarvitaan noin 200 000 litraa öljyä, jätteitä syntyy mm. hiilidioksidia noin 450 000 kg ja rikkiä noin 4 000 kg. Tämän pienen materiaaliveirran vuoksi ydinvoima on huomattavasti ympäristöystävällisempi ratkaisu.

Mitkä ovat käytännön mahdollisuudet energian tarpeen tyydyttämiseksi? Koko maailman raakaenergian tarve 1970-luvun alussa oli noin 6 000 milj. öljytonnia vuodessa. Ennusteiden mukaan 20 000 miljoonan tonnin raja sivuutetaan vuoden 2 000 paikkeilla. Öljyn käytön on pakko vielä lähivuosina nousta, koska sille ei ole valmiiksi kehitettynä mitään vaihtoehtoja. Mutta äskeisen tarkastelun mukaan öljyn käyttö

muuttuu vakioksi 1980-luvulla ja alkaa sitten hiljalleen laskea. Ainakin tämän päivän näkökulmasta tuntuu, että optimistisenkin energiaproгноosin mukaan ydinvoimalla voidaan kattaa vain noin puolet kiihtyvästi kasvavasta energian tarpeesta. Ydinvoimalaitoksia ei kuitenkaan ehditä rakentaa läheskään riittävästi koko maailman energiatarpeen tyydyttämiseksi. Näin jää vielä jatkuvasti kasvava aukko peittämättä, joten kriisin ainesta on aika runsaasti.

Puhuvin edellä energian säästämisestä. Otan muutaman esimerkin. Jos lasketaan jonkin verran huoneiden lämpötiloja, parannetaan lämpöeristyksiä taloissa ja ennen kaikkea ei lämmitetä silloin kun lämpöä ei tarvita, on helposti saavutettavissa noin 50 %:n säästö. Sama koskee liikennettä. Nyt liikenteen energiantarpeesta yksityisautoilu haukkaa yli puolet. Yksityisautoiluun liittyy myös melkoisia epäkohtia, kuten jättiläismäinen turvallisuusriski verrattuna energiantuottoriin. On järkevää vähentää yksityisautoluua ja siirtyä kollektiivisiin kuljetusvälineisiin ja tulevaisuudessa sähköautoihin jne. Tässäkin helposti saavutetaan 50 %:n säästö. Myös teollisuus tuhlaa aika paljon energiaa nykyään sen takia, että energia on tähän saakka ollut niin halpaa, ettei ole kannattanut ryhtyä energiaa säästäviin toimenpiteisiin. Energian luonnemuutokset eivät kuitenkaan voi olla kovin nopeita, joten säästäminenkin vaikuttaa hitaasti. Mutta mielestäni tällainen kehitys on ihmiskunnan kasvusta huolimatta täysin mahdollinen, jolloin joskus vuoden 2000 jälkeen häämöttäisi tietty tasapainotila energian kysynnän ja tarjontamahdollisuuksien välillä.

Lopputuloksena täytyy vastata asetettuihin kysymyksiin. Olen vastannut niihin hyvin suoraviivaisesti. Ydinenergian rauhanomaisen käytön vastustus on vastuutonta leikkiä ihmisen ja luonnon terveydellä. Tällä linjalla liikkuminen ohjaa joko täydelliseen kaaokseen, atomisotaan tai johonkin sen tapaiseen, koska valinnanvaraa ei kovin paljon ole. Toiseksi, ydinenergia on juuri ympäristön suojelun kannalta ratkaisevasti parempi energiamuoto kuin fossiilinen energia. Sen sijaan ydinvoimaa ei mielestäni varmuudella voida pitää energiaongelman ratkaisuna, koska se vaatii niin suuria ponnistuksia ja niin tehokasta kansainvälistä yhteistyötä, että niiden toteutumista on pidettävä epätodennäköisenä. □

Energiavarat ja ydinvoiman ongelmat

Avaruudessa on olemassa ainakin seuraavat perusenergiälähteet: 1) Ydinten lähivoimiin perustuva *ydinenergia*, joka vapautuu esim. auringossa ja ydinreaktorissa, materiaan muuttuessa energiaksi ($E = mc^2$). Tämä energiamuoto perustuu mikrokosmoksen järjestelmien hajoamiseen. Suurenergeettinen kosminen säteily on myös osoitus tästä. Fotosynteesissä sidotaan osa auringon säteilyenergiasta kemialliseen muotoon ja vapautetaan esim. fossiilisten polttoaineiden polton yhteydessä. Koko ravintoketju ja ihmisen energiankulutus ravinnon muodossa perustuu siten myös pääosiltaan aurinkoenergiaan. Maankuoressa olevat pitkäikäiset isotoopit thorium-232, uraani-235 ja uraani-238 hajoavat spontaanisti fission tai alfa-hajoamisketjujen kautta vapauttaen säteilyä ja energiaa.

Valtaosa spontaanista ydinenergiatuotannosta tapahtuu maapallon ulkopuolella. Maapallolla tapahtuvat energiasirrot, kuten meren aallot, tuulen energia, vuorovesi ja geoenergia ovat kokonaan tai osittain aurinkoenergian aiheuttamia.

Taulukossa I on esitetty karkea arvio maapallon suurimmista energiavaroista sekä ihmisen energian käytöstä.

Taulukko I

Maapallon energiavarat

(Energiayksikkö $Q = 10^9 \text{ kcal} = 1, 16 \cdot 10^7 \text{ TWh}$)

1. Ei-uusiutuvat energiavarat

1.1. Fossiiliset polttoaineet

	käyttökelp.	kok.reservit
Hiili	n. 2,7 Q	24—55 Q
maaöljy	n. 0,8 Q	3—4 Q
makaasu	n. 0,3 Q	2—3 Q
öljyliuske ja öljyhiekka		
Yhteensä	n. 3,8 Q	29—62 Q

1.2. Ydinenergia

Uraani ja thorium

— termisissä reaktoreissa n. 10 Q

— hyötyreaktoreissa n. 50⁰ Q

Fuusioenergia n. 10⁶ Q

2. Uusiutuvia energiavaroja (virtoja)

Aurinkoenergian kokonaisvirta n. 14⁰ Q/v

fotosynteesi 0,03 Q/v

geoenergia (ydin, lämpö, gravit.) 0,025 Q/v

meren aallot 0,015 Q/v

vuorovesi 0,0023 Q/v

tuulienergia

3. Ihmiskunnan energiankulutus

Energian kehitys n. 0,006 Q/v

Ravinto n. 4·10⁻⁷ Q/v

Ydinvoima ja radioaktiivisuus

Fissioenergian suurimittainen käyttöönotto maapallolla merkitsee uraaniydinten keskittämistä tiettyyn paikkaan ja niiden kiihdytettyä paikallista ja ajallista hajoittamista indusoimalla fissiota neutroneilla. Luonnollinen hajoaminen, jonka puoliintumisaika on samaa suuruusluokkaa kuin maapallon ikä (n. 3·10⁹ vuotta), korvataan siten indusoidulla fissiolla. Fissiossa vapautuu energiaa ja säteilyä. Tutkimuslaitoksissa (teho — 50 MW) käytetään osa vapautunutta säteilyä hyväksi lämmön ollessa sivutuote. Ydinvoimalaitoksissa (teho — 100 MW) käytetään taas vapautuvaa energiaa hyväksi, jolloin säteily on vain haitallinen ja kustannuksia nostava sivutuote.

Nykyiset atomivoimalat ovat termisiä reaktoreita, jotka perustuvat fissioenergiaan. Pidemmälle kehitettyjen reaktoreiden kohdalla on vielä monia ratkaisemattomia ongelmia. Mm. rajoitettujen uraanivarojen takia on ilmeistä, ettei fissioenergian hyväksikäyttö tule muodostamaan kovin pitkää ajanjaksoa ihmiskunnan historiassa. Erikoista ydinvoimalle on säteilyn välitön emissio fissioprosessissa ja viivästynyt emissio muodostuneista radioaktiivisista tuotteista. Hajoamisajat eri isotoopeilla vaihtelevat sekuntien murto-osista kymmeniin tuhansiin vuosiin. Säteilylähteen aktiivisuus on yksi Curie (Ci), kun lähteessä tapahtuu 3,7·10¹⁰ ydin-hajoamista sekunnissa. Puoliintumisaajan kuluessa pienenee lähteen aktiivisuus puoleen. Lyhytikäiset isotoopit hajoavat nopeasti ja muodostavat täten vain lyhytaikaisia riske-

jä. Erittäin pitkäikäiset isotoopit hajoavat niin hitaasti, että aktiivisuus on pieni paitsi suurien ainemäärien ollessa kyseessä. Suurimmat biologiset riskit aiheuttavat tältä kannalta keskipitkän ja pitkän eliniän omaavat isotoopit. Tällaisia aineita ovat esim. fissiopro sessissa syntyvät tritium (puoliintumisaika 12,3 vuotta) sekä neutronikaappauksessa syntyvä plutonium-239 (24.000 vuotta). Ydinvoimalaitosten käytön aikana on polttoainesauvojen sisällä myös suuria määriä lyhytikäisiä isotooppeja. 1000 megawatin (MW) ydinvoimalaitosten (esim. Loviisa I ja II voimaloiden koko on 840 MW) sydämessä on käytön aikana noin 10^9 Ci fissiotuotteita. Tällainen laitos tuottaa vuosittain keskipitkiä ja pitkäikäisiä fissiotuotteita, joiden aktiivisuus 10 vuoden kuluttua on noin 10^8 Ci ja 100 vuoden kuluttua noin 10^6 Ci.

Polttoainekierto

Suojaus-, varo- ja eristystoimet radioaktiivisuuden suhteen koskevat koko polttoainekiertoa, kuten uraanin ja thoriumin kivistöimintää, polttoaineen rikastusta, sauvojen valmistusta, ydinvoimalaitosten käyttöä, käytetyn polttoaineen kuljetusta, jälleenkäsittelyä ja jätteiden varastointia. Suositukset radioaktiivisten kaasujen, nesteiden ja kiinteiden aineiden kontrolloidulle päästölle laitoksen käytön yhteydessä ovat monien ihmisten mielestä riittävän tiukkoja ainakin lyhyellä tähtäyksellä. Suurkatastrofit, joissa esim. muutama prosentti reaktorisydämen aktiivisesta aineesta karkaa luontoon ja joiden taloudelliset haittavaikutukset ovat luokkaa 5—10 miljardia markkaa, voivat satua ehkä noin kerran 10 000—1 000 000:aa laitoksen käyttövuotta kohti. Pienempien, onnettomuuksien todennäköisyys on paljon suurempi.

Radioaktiivisten jätteiden mekaanista eristämistä ei toistaiseksi ole tyydyttävästi ratkaistu edes lyhyellä tähtäyksellä, joskin tiede ja tekniikka ilmeisesti antavat välineitä ongelmien paremmalle hallinnalle. Esim. Stanfordinissa, USA:ssa on suuria määtiä korkea-aktiivisia jätteitä valunut luontoon vuotavista säiliöistä.

Yhteiskuntamme sosiaalinen ja poliittinen stabiilisuus ja varastointipaikan geologinen stabiilisuus ei ole keskipitkällä, eikä ainaakaan pitkällä tähtäyksellä taattu. On kui-

tenkin mahdollista, että yhteiskunnalliset eristämisongelmat voidaan lyhyellä tähtäyksellä osittain ratkaista tiukennetulla ja mahdollisesti sotilastyyppisellä valvontajärjestelmällä.

Vaativat eristysasteet

Radioaktiivisten aineiden ihmisille aiheuttamat suurimmat sallitut annokset ja niiden konsentraatiot esim. juomavedessä ja hengitysilmassa riippuvat mm. isotoopista ja kuormitetun väestöryhmän suuruudesta. Eristyksen on lisäksi toimittava erittäin pitkiä aikoja, esim. plutoniumin kohdalla satojatuhansia vuosia. Näin suurta eristysastetta ei saada aikaan yksinkertaisilla teknisillä suiluilla. Nykyisissä reaktoreissa käytetäänkin monisulkujärjestelmää, jossa ensimmäisen sulun muodostavat polttoainesauvojen metallikuoret, ja seuraavina esteinä ovat paineastia, suojakupu ja laitoksen suojavyöhyke. Jokainen este pienentää mahdollista vuotoa ja radioaktiivisten tuotteiden karkaamistodennäköisyyttä.

Yhteiskunnallinen ongelma

Gloaalisten ongelmien lisäksi on todettava, että markkinatalousmekanismi, etenkin pitkälle teollistuneissa maissa, ovat myötävaikuttaneet luonnon ja työvoiman riistoon. Luontoa on myös käytetty jätteiden halpana kaatopaikkana. Esim. OECD-maat ovat upottaneet Atlantiin suuria määriä radioaktiivisia jätteitä. Ekologiset ja energiaongelmat ovat kärjistyneet kapitalismin maissa ja ne ovat osa kapitalismin yleistä kriisiä. On ilmeistä, että sosialistinen suunnitelmatalous tarjoaa paremmat mahdollisuudet energia- ja ekologiaongelmien ratkaisemiseksi.

Ydinenergiatuotannon ja koko energia- tuotannon ongelmat liittyvät siis yhteiskunnan talouspoliittiseen järjestelmään, tuotantotapaan, eikä niitä ilmeisesti voida tarkastella erillisinä ilmiöinä. Välttämätön ehto sille, että ydinvoimatuotanto ja yleensä kaikki resurssi- ja ekologiaongelmat voidaan ratkaista suurten ihmisjoukkojen etujen mukaisesti on, että yhteiskuntamekani smit toimivat edistyksellisellä tavalla. Tällöin voidaan tieteen ja tekniikan antamat aset käyttää ihmiskunnan hyvinvointia edistäviin tarkoituksiin. □

Asser Stenbäck

Energian tarve ja ydinvoimaloiden vaarat

Ennenkuin pohditaan ydinvoiman merkitystä energiaongelmamme ratkaisemisessa, olisi luonnollisesti syytä selvittää energiaongelman luonne. Se on luonteeltaan kolmijakoinen 1) mihin tarkoituksiin tarvitaan energiaa, 2) miten paljon energiaa tarvitaan sekä 3) millä tavoin energia olisi hankittava.

Mistä syystä tarvitsemme alati kasvavia energiamääriä?

Energiaongelmamme johtuu halustamme käyttää energiaa kasvavassa määrin mitä moninaisimpiin tarkoituksiin. Yleisesti ajatellaan, että elämää pitää kehittää siihen suuntaan, että sen taloudellisesti mitattavissa oleva osuus kasvaa vuosittain. Ns. bruttokansantuotteen, johon ei kuulu terveys, viihtyisyys, sosiaalinen mieliala ja kulttuuritaso, pitää aina kasvaa riippumatta siitä, millä alalla tämä kasvu tapahtuu. Talousneuvoston ennusteissa, jotka kylläkin tehtiin ennen öljykriisiä, arvioitiin vuotuinen kasvumahdollisuus 4,5 prosentiksi. Jotta bruttokansantuote kasvaisi tällä vuotuisella prosentilla, täytyy energian tuotannon kasvaa hieman enemmän eli n. 5,7 %:lla, mikä merkitsee energiamäärän kaksinkertaistamista n. 12 vuodessa. Kun 1970 maamme kokonaisenergia oli 18,4 milj. öljytonniekvivalenttia, se olisi v. 1985 39 öljytonnia eli yli 2 kertaa suurempi. (Yksi megaöljytonniekvivalentti eli Mtoe on se energiamäärä, joka vastaa yhtä miljoonaa tonnia öljyä). Sähkön tuotannon kasvu olisi vielä suurempi: 1970 oli sähkön määrä 4,8 milj. öljytonnia ollakseen v. 1985 16 milj. eli 3 kertaa suurempi. Tämä sähkömäärä jakautuu kiinteistöjen, liikenteen ja teollisuuden kesken. Esimerkkinä siitä miten tätä energiaa käytetään yleisyydestä tarkoituksiin voidaan mainita että 1985 tuotettavasta sähköstä arvioidaan 12 % kuluvan asumiseen. Tähän prosenttilukuun ei sisälly sähkölämmitys. Tästä noin 2 Mtoe määrästä käytettäisiin saunojen sähkökiukaisiin 10 %, mikä vastaa puolta Loviisan atomivoimalan

suunnitellusta kapasiteetista. Kun kotitalouksien viihde-elektroniikkaan menee myös 10 % voidaan sanoa, että Loviisa I:n sähkö menee v. 1985 Suomen kansan viihde-elektroniikkaan ja sähkökiukaisiin. Nämä tiedot on saatu Suomen Sähkölaitosyhdistys r.y:n julkaiseman Sähköviestin tämän vuoden ensimmäisestä numerosta.

Helsingin energiatarpeesta

Helsingin kaupungin energian tarve on juuri nyt ajankohtainen kysymys, kun kaupunki suunnittelee kahden suuratomivoimalan rakentamista yhdessä Imatran Voima Oy:n kanssa. Kaupungin osuus tulisi olemaan 29,5 % hankittavasta 4 000 megawattista (MW) eli 1 180 MW. Nykyään on kaupungin sähkön kokonaisteho n. 600 MW. Mihin kaupunki tarvitsee nämä rakennettavat atomi — MW:t? Seuraavien 20 vuoden aikana kaupungin asukasmäärä ei ilmeisesti nouse. Jos atomivoimalasuunnitelmat toteutuvat, niin jokaista kaupunkilaista kohti olisi kolme kertaa enemmän sähköä kuin nyt. Ei Helsinkiin rakenneta alumiini, paperi, tai kemiallista teollisuutta, jotka ovat ne teollisuuden haarat, jotka kuluttavat eniten energiaa. Jos Helsinki osallistuu atomivoimalahankkeeseen, se investoisi siihen yli kolme kertaa enemmän rahaa kuin mitä nykyisen metron rakentaminen vaatii. Samalla jäävät muut rakennushankkeet ilman riittäviä määrärahoja.

Matalaenergiayhteiskunta

Ydinvoimaloiden rakentamisen asemesta olisi pyrittävä matalaenergiayhteiskunnan luomiseen. Tarvittava energia olisi hankittava ensisijaisesti öljyn, hiilen, maakaasun ja turpeen avulla. Näitä neljää energian muotoa voidaan teknisesti puhdistaa ympäristöä saastuttavasta rikkidioksidista ja muista haitallisista aineista.

Uraanivarat loppuvat

Ydinvoimaloiden kannattajat viittaavat usein kohta lähestyvään öljyjen kertymiseen. Riittävästi huomiota ei kiinnitetä uraanin loppumiseen, mikä tapahtunee yhtä nopeasti kuin öljyn. On vaikea arvioida maailman uraanivarastot. OECD:n Nuclear Energy Agency yhdessä Kansainvälisen

Atomiennergiajärjestön IAEA:n kanssa ovat arvioineet uraanivarastot n. 5 miljoonaksi tonniksi, josta vain n. 1/3 on suhteellisen halvalla hankittavissa. Tämän uraanimäärän energia-arvo on melkein sama kuin maailman tunnetut öljyvarastot: 1 026 000 TWh (uraani) ja 1 022 000 TWh (öljy). Maailman uraanin tarve kasvaa niin nopeasti, että arvioidaan tämän uraanimäärän olevan loppuun käytetty v. 2 001 eli 37 vuoden kuluttua.

Tämä uraanivarojen arviointi on otettu Ruotsin energiaennusteselvittelykunnan tilaneraportista vuodelta 1973. Toiset lähteet suhtautuvat vielä pessimistisemmin. Tekn. lisensiaatti Markku Peltoniemi (US Uutisraportti Huhtikuu 1974) esitti äsken Kansainvälisen atomiennergiajärjestön v. 1973 julkaistuja tietoja, joiden mukaan varmasti todettujen ja arvioitujen uraanivarojen yhteismäärä nousee 3,1 milj. tonniin.

OECD:n Nuclear Energy Agency on arvioinut uraania käytetyn vuoteen 1990 mennessä yhteensä 1,5 milj. tonnia. Kun oletetaan että tämän vuoden jälkeen vuotuinen uraanikulutus on n. 150 000 tonnia loppuisi edellä esitetyt 3,1 milj. tonnia vuonna 2 000 eli 26 vuoden kuluttua.

Hyötyreaktori tavallisen reaktorin ja atomipommin välillä

Miksi ydinvoimapiireissä ei suhtauduta vakavasti uraanin loppumiseen? Tämä johtuu ns. hyötyreaktoriin kohdistuvista odotuksista. Näin kirjoittaa fil.maist. Helge Häkkinen (Hels.San. 21.4.74) "Uraanin käyttöä energiantuotantoon voidaan nykyaikana kyllä puoltaa sen *vähäisistä* (kursivointi minun) ja taloudellisesti edullisista esiintymisistä huolimatta ensinnäkin siksi, että se on kilpailukykyinen muille polttoainelajeille, ja toiseksi siksi, että on hyvää syytä odottaa uuden ydinvoimalapolven, kaupalliseen käyttöön sopivien hyötyreaktoreiden ja fuusioreaktoreiden esiintymistä ehkä jo 1980-luvulla". Hyötyreaktoria käyttäen saadaan samasta uraanimäärästä 70 kertaa enemmän energiaa.

Optimistisesti ajatellaan, että kohta saadaan siirtyä hyötyreaktorien käyttöön. Tähän mennessä on kuitenkin vain suhteellisen pieniä kaupallisia hyötyreaktorieita toiminnassa: Neuvostoliitossa, Ranskassa ja Englannissa. Kahdessa viimeisessä maassa hyötyreaktori on ollut toiminnassa

vasta viime vuodesta lähtien. Amerikan ensimmäinen hyötyreaktori koki uhkaavan onnettomuuden v. 1966 eikä Yhdysvalloissa ole sen jälkeen kyetty rakentamaan turvallisuusvaatimukset täyttävää hyötyreaktoria. Professori Bo Lindell yhdessä Sven Löfvebergin kanssa sanoo kirjassaan *Kärnkrafter människan och säkerheten*, että hyötyreaktori on energian kehittämisen kannalta tavallisen reaktorin ja atomipommin välillä. On vakavasti kysyttävä ydinvoimaloiden edustajilta, ovatko he poliittisten päätöksentekijöiden tietoon selvästi saattaneet sen vakavan tosiasian, että uraani loppuu jopa nopeammin kuin öljy. Hyötyreaktorit eivät voi korvata nykyisiä reaktoreita, koska niiden vaarallisuusaste on sanokaamme 10 kertaa suurempi. Julkisessa keskustelussa ydinvoimaloiden turvallisesta käyttämisestä pitäisi puhua rinnan molempien reaktorimuotojen käyttöön liittyvistä turvallisuuskysymyksistä.

Tiedemiehiä sekä vastaan että puolesta

Ydinvoimaloiden puolustajat väittävät usein, että asiantuntijat ovat vakuuttuneita ydinvoimaloiden turvallisesta käyttämisestä. Vain luonnonsuojeluintoilijat ovat toista mieltä, näin he väittävät. Kuitenkin on useita alan huipputiedemiehiä, jotka suhtautuvat hyvin huolestuneesti ydinvoimaloihin. Edward Teller, "vetypommin isä", joka on kotimaassaan edistänyt ydinvoiman rauhanomaista käyttöä, on haastattelussa n. vuosi sitten sanonut, että ydinvoimaloita ei pitäisi rakentaa lähemmäs kuin 300—400 km päähän asutuskeskuksista. Eikä hyötyreaktoreita tulisi ensinkään rakentaa, Edward Tellerin mukaan, ne ovat liian vaarallisia. Nobelin palkinnon saanut Hannes Alfvén ja Ruotsin tunnettu fuusioenergiatutkija Bo Lehnert vastustavat ydinvoimaloiden rakentamista. Ei pidä paikkaansa, että tässä ovat tiedemiehet ja maallikot vastakkain, vaan barrikadien molemmin puolin on sekä tiedemiehiä että maallikoita.

Ydinvoimaloiden turvallisuusriskit

Kaikista vastakkaisista vakuutteluista huolimatta ei ole olemassa, kuten Edward Teller on sanonut, idiottivarmaa reaktoria. Amerikan energiakomission ensimmäinen puheenjohtaja Carrol L. Wilson on sanonut, että vakava onnettomuus saattaisi johtaa satojen

HYPNOOSI JA JOOGA

Katkelmia alustuksesta 1. 4. 1974

Hypnoosia on muodossa tai toisessa harjoitettu koko historian ajan. Jo muinaiset egyptiläiset, intialaiset, babylonialaiset, kiinalaiset, persialaiset, kreikkalaiset ja roomalaiset tunsivat tämän luonnollisen voiman — mainitakseni vain eräitä kansoja, joiden keskuudessa papit, poppamiehet ja muut lääkärit ja ehkäpä eräiden muidenkin ammattien harjoittajat ovat tunteneet ja käyttäneet hypnoottisia ilmiöitä erilaisiin tarkoituksiinsa.

Tästä huolimatta hypnoosin todellinen olemus on yleensä jäänyt ihmismieleltä salaan. Osaamme tosin mainiosti käyttää hypnoosiksi ja suggestioksi kutsumiamme voimia ja sovellamme taitojamme tarpeen tullen tehokkaasti monilla eri alueilla monissa eri yhteyksissä, mutta useimmat eivät huomaa, että samat voimat ovat ohjanneet päivittäistä käyttäytymistämme vuosituhansien ajan, milloin hyvään milloin taas pahaan.

Hypnoosin luonteesta on kehitelty lukuisia teorioita. Kun näitä teorioita tarkastelee pitkäaikaisen hypnoositutkimuksen ja hypnoterapeuttisen toiminnan taustaa vasten, näyttää niiden köykäisyys ilmeiseltä huolimatta itsevarmasta sävystä, jolla ne usein esitetään.

Stenbäck . . .

tuhansien ihmisten kuolemaan. Jos Helsingin ulkopuolelle rakennettu reaktori joutuisi vakavan onnettomuuden kohteeksi, mikä saattaisi tapahtua sekä rauhan että sodan aikana, niin moni ei uskaltaisi enää asua Helsingissä, josta syystä kaupunki vähitellen autioituisi. Yksi Loviisa I:n kokoinen suhteellisen pieni reaktori sisältää jo yhden vuoden kuluttua niin paljon radioaktiivista myrkyä, että se riittäisi koko maailman myrkyttämiseen.

Plutoniumin ryöstäminen, sabotaasin mahdollisuus ja vaarallisten radioaktiivisten jätteiden säilyttäminen 250 000 vuotta ovat synkkiä tulevaisuuden näkymiä.

Eiköhän niissä kaikissa ole hiven totuutta, mutta samalla ne ovat osoitus ihmisen kummallisesta kyvyttömyydestä tajuta asioita kokonaisuudessaan. Pyrkimys takertua oman koulutuspuhjan antamaan näkökulmaan on ilmeinen. Oman ajatusmaailmamme pohjalta teemme sitten helposti johtopäätöksiä, jotka värittyvät sen mukaan mitä tahdomme tai emme tahdo uskoa. Ja mitä vähemmän olemme kiinnostuneita elämästä kokonaisuudessaan, kaikista maapallolla aikojen kuluessa esiintyneistä kulttuureista, kaikista päivittäiseen elämäämme täällä maapallolla liittyvistä inhimillisistä ongelmista sellaisina kuin ne käytännössä tulevat esiin, sitä vähemmän ymmärrämme myös hypnoosiksi ja suggestioksi kutsumiemme tapahtumien, toimintojen ja reaktioiden todellista taustaa.

Hypnoosin ilmiöiden ymmärtäminen — samoin kuin joogankin — ja varsinkin kokeileminen toisilla ihmisillä, edellyttää tiettyä perehtyneisyyttä syvyyspsykologiaan, fysiologiaan ja ylipäänsä sielunelämän dynamiikkaan.

Koska sekä hypnoosi että jooga ovat tekemisissä ihmisen sielunelämän erilaisten reaktioiden kanssa, tuntuu minusta selvältä, että molemmat nimenomaan ilmiöitten ja reaktioiden kohdalta liittyvät erittäin läheisesti

Leukemia ja syöpä ovat radioaktiivisen säteilyn vaarallisia myöhäisvaikutuksia. Lisäksi voidaan olettaa kaikkien sairauksien esiintymistiheyden nousevan ihmisten yleisen vastustuskyvyn heikkenemisestä. Iljettävin myöhäisvaikutus ovat kuitenkin geneettiset vammat, jotka vähitellen useiden vuosisatojen aikana aiheuttavat epämuodostumia ja biologisesti heikentyneen ihmissuvun.

Illan aihe sisältää kysymyksen: Ydinvoima — energiaongelmamme ratkaisu vai vastuutonta leikkiä ihmisen ja luonnon terveydellä? Siihen on vastattava: Ydinvoima ei ole energiaongelmamme ratkaisu. Sen sijaan sitä voidaan pitää vastuuttomana leikkinä ihmisen ja luonnon terveydellä. □

toisiinsa. Haluan myös väittää, ettei kukaan ymmärrä hypnoosin tai joogan olemusta ja erilaisia ilmiöitä perehtymättä kärsivällisesti ja syvällisesti ihmismielen koko maailmaan, nimenomaan sen yleensä yksilöltä tiedostamattomaksi jäävään osaan. Silti en suinkaan väitä että hypnoosi ja jooga olisivat sama asia. Onhan jooga myös elämäntietämys, tai oikeastaan monta filosofis-psykologista järjestelmää.

Rentoutumismenetelmissä hypnoosi ja jooga kohtaavat toisiaan. Tehokkaita rentoutumismenetelmiä on monia. Ensimmäiset menetelmät kehittyivät luultavasti Aasiassa, Afrikassa ja kenties nimenomaan Egyptissä. (Eberin papyruskertomukset ovat noin kolmetuhatta vuotta vanhoja ja nekin perustuvat luultavasti paljon vanhempiin tietoihin.) Sieltä näiden asioiden tuntemus on sitten levinnyt länsimaihin. Niitä on muunneltu monin tavoin ennen kuin niitä on otettu käyttöön Euroopassa ja Amerikassa. Valitettavasti niistä on myös karsittu pois paljon arvokasta vaikka myös paljon sopimatontakin.

Tärkeimmät aasialaiset rentoutumismenetelmät perustuvat itsehypnoottisiin tiloihin. Itse- eli autohypnoosin tekniikka on erittäin vanha. Se syntyi jo paleoliittisten maagikkojen piirissä ja perustui ekstaattisiin tiloihin johtaviin harjoituksiin. Tärkeimmät Aasiassa kehittyneet menetelmät ovat tavallinen jooga, dsainistinen jooga, buddhistinen jooga, tiibetiläinen maharjana ja zen.

Aleksanteri Suuri ja Dandamis

Länsimaalaisten kiinnostus joogaan on viime vuosikymmenien aikana lisääntynyt huomattavasti. Valitettavan harvoin on kuitenkaan ymmärretty, että itämaiset rentoutumismenetelmät perustuvat vuosituhansien aikana kerättyyn kokemukseen ja traditioon. Kukaan ei oikeastaan tarkasti tiedä näitten menetelmien todellista ikää. Tiedämme kuitenkin, että joogeja oli paljon ennen nykyään vallitsevaa länsimaista ajanlaskua sekä idässä että lännessä — ja sehän on vain ihmisen mielivaltaisen maantieteellinen jako — puhutaan vieläkin Aleksanteri Suuresta, joka kuoli noin 2300 vuotta sitten. Hän lähti sotaretkelle Persiaa vastaan ja löi suurkuninkaan, valloitti Palestiinan, Egyptin, Babylonian, Susan ja Persepoliin ja otti haltuunsa koko silloisen Persian mahtavan valtakunnan. Ja kun hän sitten tuli Pohjois-Intiaan, hän

lähetti sanansaattajansa Onesikritoksen intialaisen opettajan ja joogin Dandamiksen luo. Onesikritos — muuten Diogeneen hellenistisen koulun oppilas — sanoi joogille:

”Kaikkien ihmisten korkein herra, mahtavan jumalan Zeuksen poika, pyytää sinua tulemaan luokseen. Jos suostut, hän palkitsee sinut suurilla lahjoilla, mutta jos kieltäydyt, hän katkaisee kaulasi!”

Dandamis vastasi mm.: ”Mene ja sano tuolle Aleksanterille, että jumala, korkein kuningas, ei ole koskaan syypää röyhkeään väärämielisyyteen, vaan on rauhan, elämän, valon, veden, ihmisruumiin ja sielujen luoja. Hän ottaa vastaan kaikki ihmiset kun kuolema vapauttaa heidät. Hän on se jumala, joka ei koskaan pane toimeen sotia, ja hän inhoaa teurastamista. Aleksanteri ei ole mikään jumala, koska hänen täytyy maistaa kuolemaa. Miten hän sitten voisi olla maailman herra, kun hän ei ole vielä istunut valtaistuimelle, jolta hän voi täydellisesti hallita sisimpäänsä? Hän ei tunne auringon rataa maailman keskeisten seutujen halki, eivätkä kansat niiden rajoilla edes ole kuulleet hänen nimeään! Jos Aleksanterin nykyinen valta ei tyydytä hänen kunnianhimoaan, menköön hän silloin Ganges-joen ylitse. Sieltä hän tapaa seudun, joka voi elättää kaikki hänen miehensä, jos maa tällä puolella on liian ahdas hänelle!”

”Tiedä myös”, jatkoi intialainen viisas, ”että ne lehvät, jotka ovat asuntonani, nämä kauniit kasvit, joista saan ruokani, ja vesi joka on juomanani, ovat minulle todella hyödyllisiä ja arvokkaita. Sen sijaan kaikki muu omaisuus, joka on kerätty tuskalla ja vai-valla, osoittautuu tuhoisaksi sille, joka kookaa sitä ja se aiheuttaa surua ja levottomuutta, joka täyttää jokaisen kuolevaisen ihmisperän. Minä sen sijaan makaan metsän lehdillä, eikä minulla ole mitään mitä minun pitäisi vartioida, siksi voin nukahtaa kaikessa rauhassa. Sen sijaan uni kaikkoaisi, jos minulla olisi jotain vartioitavaa... Mene siis ja sano Aleksanterille näin: Dandamis ei tarvitse mitään mikä on sinun, eikä hän tahdo tulla sinun luoksesi. Mutta jos sinä puolestasi haluat jotain Dandamikselta, voit itse tulla hänen luokseen.”

Kerrotaan, että Aleksanteri halusi entistä kiihkeämmin nähdä Dandamiksen. Myöhemmin Aleksanterin onnistui saada Intiasta mukaansa eräs joogi opettajakseen. Mies oli Swami Sphines, jota kreikkalaiset nimittivät

nimellä Kalaros. Aleksanteri Suuri oli siis melko läheisessä kosketuksessa intialaiseen viisauteen, joogaan. On luultavaa, että tietojakin Intiasta levisi hänen sotilaittensa välityksellä sekä Kreikkaan että muuhun Eurooppaan.

On ymmärrettävä kokonaisuus

Tuntuu mahdottomalta selittää mitä jooga on, sillä ennen kuin jonkinlaisella varmuudella on kypsynyt asiaa ymmärtämään, täytyy oivaltaa niin monta muuta asiaa. Se ei sitä paitsi ole mikään teoreettinen kysymys vaan täysin käytännöllinen. Tämän lisäksi sielunelämän tutkimus esimerkiksi Intiassa, mistä jooga luultavasti on kotoisin, on kaikesta puoskaruudesta ja tämän päivän alennustilasta huolimatta vuosituhansia vanhempaa ja kokeneempaa kuin Euroopassa.

Jooga merkitsee oikeastaan yhdistää, liittää yhteen. Erittäin vanhan käsityksen mukaan — käsitys joka tuntuu aivan erinomaisesti vastaavan viimeaikaisempia tieteellisiä käsityksiä — ihminen voi aisteillaan todeta vain ulkonaisia ilmiöitä. Kaukoputken, mikroskoopin ja muiden, nykyään jo erittäin monimutkaisten laitteiden avulla, voi tuskin lisätä tuntemustaan esineiden ja olioiden todellisesta luonteesta. Vain ”yhdistäessämme” oman itsemme maailman olemukseen voimme sen oivaltaa.

Jooga rakentuu oivallukseen, että ruumis ei ole mielen toimintaväline; mutta ruumis, tunne ja äly muodostavat yhdessä kokonaisuuden, ja että ellei näiden kolmen elämä ole sopusointuista yhteiselämää, ei ristiriita ole vältettävissä. Ristiriita taas aiheuttaa jännitystä, pingotusta, turtumusta ja epäherkkyyttä.

Jooga tähdentää, että on ymmärrettävä kokonaisuus ennenkuin edes yrittää käsittää ihmismielen aiheuttamia katkelmia. On ymmärrettävä omakohtaisesti ja omassa itsessään miten mieli hiljenee puolueettoman tarkkailun luonnollisena seurauksena. Mietiskelyn edistämiseksi on kehitetty rentoutumismenetelmiä, jotta mieli hiljenisi. Mietiskelyn avulla voi sielunelämässä tapahtua psykologinen vallankumous eli mutaatio. Mutta näin on mahdollista vain alituksessa liikkeessä ja mielikuvia ja menneisyyttä keräävän ja niihin takertuvan mielen hiljennettyä.

Jooga pyrkii ihmisen kokonaiskehitykseen. Tämä taas edellyttää sekä tiedostamattoman

että tietoisien mielen täyttää huomioon ottamista. Pelkkä tajuisen mielen kasvattaminen alitajuntaa ymmärtämättä — ja tämä virhe on ilmeisesti yleisin ja vaarallisin — aiheuttaa väistämättömästi inhimillisen elämän ristiriitaistumisen siihen liittyvine kärsimyksineen. Onhan sitä paitsi mielen piilotajuinen osa ohutta ”sivistettyä” pintakerrosta tavattoman paljon elinvoimaisempi. Mutta kasvatuksessa ja koulutuksessa huolehditaan valitettavasti vain opetuksen ja tietojen antamisesta pintakerrokselle eikä piilotajuun kajoa, joten jälkimmäinen vain peittyi tietojen taitokerrostumilla sekä asianomaisen — melkein poikkeuksetta enemmän tai vähemmän kieroutuneella ja yksilön oivalluskyvyllä vahingollisella — ympäristöön mukautumisen kyvyllä. (Onhan selvää, ettei nykyiseen ympäristöön, olkoonpa kyseessä itä tai länsi, voi sopeutua kieroutumatta pahanpäiväisesti.) Tähän kaikkeen ei sisälly mitään ”mystilistä”. On pelkkä tosiasia, että mielen kätkeyty osa on niin merkittävä, ettei sen ymmärtämättä jättäminen voi johtaa muuhun kuin koko ihmisen ymmärtämättä jättämiseen, olipa pintakerros miten hyvin kasvatettu hyvänsä.

Rodulliset muistikuvat

On otettava huomioon, että alitajuinen mielen osa on myös rodullisten muistikuvien varastoaittana. Symboleilla, taikauskoilla, kuten esimerkiksi organisoiduilla uskonnoilla, asianomaiselle rodulle ominaisilla traditioilla, pettymysten, totunnaisuuksien, pyrkimysten ja vaikkapa ruokien vaikutuksella on juurensa alitajunnassa. Joogaopetuksen lähtökohtana — ihan kuten kunnon länsimaisen rentoutusopetuksenkin — on usein väite, että ihmisen onnettomuus johtuu juuri siitä, että hän alistuu oman mielentilansa orjaksi. Tarkoitus on osoittaa, että ihminen voi jättää tämän tilan ja vähitellen muuttua viisaammaksi.

Ensimmäiseksi joogaoppilas oppii sen, ettei hänen tulevaisuutensa riipu yksinomaan aieneellisista edellytyksistä. Otetaan kuitenkin huomioon, että niitä täytyy olla tarpeeksi. Ihmismieli on jo liian kauan noudattanut nykyisiä tapojaan, eikä ihmisillä ole enää luonnollisia väistoja aistillisissa asioissa, kuten useimmilla muilla eläimillä. Tämän vuoksi pyritään niin sanoakseni ”riittävän määrän” kohtuullisuuteen kaikilla aloilla. Joogi pyrkii

myös — ihan kuten tehdään hypnoosi- ja rentoutumisterapiassakin — selvittämään avoimet ja salaiset pyyteet vaikuttamiseen, pelkoineen ja toivoineen, iloineen ja suruineen sekä kaikki uskomukset, joita tavattoman monin tavoin itseään ilmentävä turvallisuuden-tarve elättää. Kaikki nämä tekijät sisältyvät mielen kätkeytyyn osaan, jolla on kyky ei vain säilyttää menneisyyden jäämistö, vaan jopa vaikuttaa tulevaisuuteenkin. Ovathan piilotajunnan juuret menneissä vuosituhansissa, aikojen syvyyksissä ja tajuisen mielen on hyvin nuorine kulttuureineen mahdotonta käsittää sitä pinnallisten ja ohimenevien tarpeittensa mukaisesti.

Joogamenetelmiä on monenlaisia, niitä on ilmeisesti yritetty sopeuttaa yksilöiden kehityskelpoisuuden ja erilaisuuden mukaan. Länsimaalaiset — kuten valitettavasti myös intialaisetkin — ovat usein erehtyneet näkemään joogan vaikeiden ja monimutkaisten ruumiillisten harjoitusten yhdistelmänä. Todellinen jooga on lähinnä mielenrauhan ja henkisen tasapainon löytämistä, totuuden etsimistä. Kuten edellisestä jo selvinnyt jooga on nimenomaan ollut kiinnostunut koko ihmisen sielunelämän, koko ihmisen elämän lakien tuntemisesta juuri tuossa yksilössä, joka harrastaa joogaa.

Pyhänmiehentauti

Olen matkoillani tutustunut moneen joogakouluun. Niitä löytyy helposti koko Intian Niemimaalla ja sen eräistä naapurimaista. Myös siellä on joogasta eroavia mielipiteitä (ja paljon suoranaista puoskarointia kukoistaa epäilemättä). Näiden erilaisten mielipiteiden ympärille on sitten kiteytynyt eri koulukuntia johtajineen. ”Johtajataudilla” ja ”pyhänmiehentaudilla” eli vallanhiemoisten ja erehtyneiden ihmisten taipumuksella pyrkiä johtajaksi on tietysti myös syynsä koulujen synty miseen.

Intian erilaisissa Ashrameissa vieraillessani tai ns. pyhimyksiä ja joogea tarkkailllessani sain monia kokemuksia siitä, miten sekava ihmismieli on sielläkin. Sain myös selvän käsityksen siitä, miten sinänsä yksinkertaisia ja selviä asioita voidaan käsittää väärin, kun niiden pohjalle ruvetaan rakentamaan organisoituja uskontoja ja teoreettisia systeemejä. Elämä, tosiasia, ei enää ole niin tärkeä. Tärkeäksi tehdään ihmisten mielipiteet ja vuo-

sien, vuosisatojen ja vuosituhansien varrella kertyneet lukemattomat selvitykset ja tulkinat elämästä, tosiasiaista. Näin sitten syntyy mitä eriskummallisempia ja lukuisia harhoja ja harhasysteemejä, jotka usein kulkevat myös uskontojen nimellä. Yritetään elää korvikkeilla, esikuvien, sankarien yms. mukaan, ja tunnettaessa sisäistä pelkoa ja tyhjyyttä yritetään peittää sitä kunnioitettavuudella, perinteen seuraamisella — ja samalla menetetään oivallus- ja aloitekyky. Vain ne, jotka ohittavat tuon tason, tuntevat itsensä vapaiksi pohtimaan asioita omakohtaisesti eivätkä ajattelemta hyväksy kenenkään puhetta — oli tämä sitten profeetta, guru, jumalanpoika, paavi, piispa, valtakunnan korkein johtaja tai talonmiehen rouva.

Himalajan laakoissa ja muuallakin ollessani olen tavannut monenlaisia ihmisiä, jotka herättivät minussa monenlaista ihmettelyä. Toiset heistä istuivat tuntikausia, kenties vuorokausia liikkumatta kuin kuvapatsaat ja heidän kykynsä uhmata sekä kuumuutta että yöpakkasta olivat näköjään keinoja heidän maailmankaikkeutensa ymmärtämiseksi. En voinut olla huomaamatta, että eräiden maailmankaikkeus oli erittäin suppea ja itsekeskeinen. Oli kuitenkin harvoja poikkeuksia. Mieleeni muistuu varsinkin pari tiibetiläistä ja intialaista viisasta, jotka säteilivät jotain sitä valoa ja voimaa, jota harvoin tapaa. Nämä ihmiset olivat ihmisiä, jotka olivat jättäneet harhat, sekä yhteiskunnalliset että yksilölliset, taaksensa. He eivät samaistuneet mihinkään, siis eivät edustaneet kansallisuuksia, rotuja tai isänmaita, eivät koulukuntia eivätkä organisoituja uskontoja. Näitä ihmisiä ajatellessani tulee mieleeni Vivekanandan totuudenmukaiset sanat: ”Jokainen sielu on kuin aurinko jonka peittävät tietämättömyyden pilvet. Kahden sielun välinen erilaisuus johtuu näiden pilvikerrosten tiheyden erilaisuudesta.” □

Asiasta lähemmin kiinnostuneille suosittelen kirjojani: Hypnoosi, Hypnoosin tekniikka, ja Rentoutuminen suggestion avulla. Näissä kirjoissani yritän antaa monitahoisen yleiskuvan hypnoosin ja suggestion piiriin kuuluvista ilmiöistä siten, että tarkastelussa otan mahdollisuuksien rajoissa huomioon historialliset, filosofiset, psykologiset, lääketieteelliset, kriminologiset ja tekniset näkökohdat.

Reijo Wilenius

KASVATUKSEN KRIISI

Uudistuksen mahdollisuuksia ja menetelmiä

Kriittinen Korkeakoulu ja Kasvatuksen liitto järjestivät keväällä 1974 yhteistyössä kolme tilaisuutta temasta "Mihin menee koulutusyhteiskunta?". Niissä pyrittiin selvittämään koulutuksen ja kasvatuksen ongelmia, tavoitteita sekä uudistuksen suunnittelun perusteita. Oheisena 17. 3. 74 pidettyä tilaisuudesta prof. Reijo Wileniuksen nauhoitettu alustus sekä Vuoden 1971 koulutuskomitean puheenjohtajan Jaakko Itälän kommentti siihen.

Pari vuotta sitten ilmestyi Ruotsin koulun- uudistuksen erään henkisen isän, Torsten Husénin kirja "Skolans kris". Hän osoittaa länsimaisen koulun piirissä kolme keskeistä ongelmaa.

(1) *Kouluviihtymättömyys*, kouluväsymys, vieraantuminen koulusta. Oppilaat ja opettajat kokevat yhä yhä vähemmän tarkoitukseksi nykyisen koulun ja sen toimintamuodot. Tällainen tarkoituksettomuuden kokemus on suhteellisen yleinen, vaikka sitä on vaikea mitata. Husén toteaa lisäksi kuriongelmiin kasvun, varsinkin suurissa kouluyksiköissä. Hän mainitsee myös, että eräät kasvatusajattelijat alkavat epäillä koko koulujärjestelmän tarpeellisuutta. Esim. Goodman ja Illich ovat esittäneet koulujärjestelmän romuttamista ja uutta liikkeelle lähtöä periaatteesta, että elämä ja käytäntö opettavat parhaiten.

Kun näistä asioista puhuu korkeille koulumiehille, he sanovat: "Odottakaa nyt vielä, selvitykset ovat käynnissä, tutkijaryhmä on pantu kentälle, kyllä tämä tästä selkenee kymmenessä vuodessa." Mutta Husén — vaikka itse on systeemin rakentajia — sanoo, että tämä asenne on lähinnä itsepuolustusta ja arvelee, että tällaisten paikkailujen avulla asia ei parannu. "Pelkään että koulumme on haaksirikkoutumassa, mitä tulee toisaalta oppilaiden tarpeisiin ja toisaalta yhteiskunnan tarpeisiin." Ehkä kasvatuksen kriisiä voidaanakin luonnehtia siten, että se muodostuu nykyisen kasvatuksen ja koulun ristiriidasta sekä oppilaiden kehitystarpeiden kanssa että yhteiskunnan kehitystarpeiden kanssa. Kyseessä on kahdensuuntainen kahnaus. Husén

toteaa, että ristiriitaa pyritään hallitsemaan siten, että koetetaan ottaa koulu ja kasvatus totaaliseen kontrolliin. Arvellaan että kun kasvatusoiminta ja koulu saadaan yhä täydellisempää keskitettyyn kontrolliin, ongelmat haihtuvat. Tähän pyritään tällä hetkellä Suomessa. Ehkä siitä seuraakin ongelmien haihtuminen, kuolemanhiljaisuus.

Viihtymättömyyden eräs piirre Husénin mukaan on se, että koulusta on muodostunut *suurteollisuutta*, joka tuottaa tiettyä tavaraa. Koulutettava ihminen on muuttunut tavaraksi tai välineeksi. Nämä tuotteet ovat välineitä ennen kaikkea yhteiskunnallisen tuotantojärjestelmän toiminnalle, tuotannon kasvulle.

Illich puolestaan sanoo väkevämmin: "Koulu on anastanut kasvatusoikeuden. Se pakottaa nuoret tuotannon välineiksi ja kulluttajiksi ja saa muunkin yhteiskunnan hyväksymään nämä tuotteet, jotka tulevat tietyllä tavaraselosteella, todistuksella varustetuina ulos tästä tehtaasta." Illich toteaa, että tarvitaan kansalaisten suojelua tällaista yhteiskunnan *koulutususkontoa* vastaan.

Toinen selvitys, johon haluaisin viitata, on UNESCO:n raportti (*Savoir vivre*) länsimaisen koululaitoksen tilasta. Raportin mukaan sama perustilanne vallitsee kaikkialla länsimaissa. Kouluviihtymättömyys lisääntyy, tarvittaisiin todella perusteellisia muutoksia. UNESCO:n raportissa kallistutaan Illichin filosofian suuntaan.

Oppiva yhteiskunta

(2) *Virheohjanta*. Tämä näkyy Suomessa hyvin kirkkaasti. Pyritään yhä enemmän lukioon, joka paisuu yli äyräittensä. Lukioon ohjautuu pääosa nuorista, eikä se ilmeisestikään pysty vastaamaan oppilaiden ja yhteiskunnan tarpeisiin. Tämä on eräs järjestelmällinen syy oppilaiden vieraantumiseen. Paine lukioon ilmaisee toisaalta yleissivistyksen tarvetta, joka tajutaan välttämättömäksi myöhemmän elämän kannalta. On kuitenkin hyvin kyseenalaista, tyydyttääkö lukio tätä tar-

vetta. Siksi voidaan puhua virheohjannasta, oppilasvirrat suuntautuvat väärään paikkaan.

UNESCO:n raportissa kangastelee kuva oppivasta yhteiskunnasta (learning society). Koulun pitäisi olla vain eräänlainen lähtölaukaus siten, että ihminen haluaa sen jälkeen loppuikänsä oppia ja edistyä sekä ihmisenä että työtään ja yhteiskunnallista osallistumistaan varten.

Satuin tänään ihan muissa tarkoituksissa lukemaan mainiota elämäkertaa Snellmanista. Snellmanin aikainen Oulun koulu pysyi ilmeisesti vastaamaan juuri tähän hienoon "learning society"-tarpeeseen. Snellman väittää, että opetus pyrki herättämään oppilaissa tiedonhalua ja kiinnostusta jatkuviin opintoihin. Harvat lukuaineet ja verraten kevyt läksyjen taakka ei rasittanut heikkojakaan oppilaita. Aikaa liikenä reippailuun ja leikkeihin ympäröivässä luonnossa. Snellmanille jäi ilmeisesti koulusta innostava vaikutelma. "Koulu jätti sielun avoimeksi ja vastaanottavaksi con amore-opinnoille", eli jos käytetään nykyistä muotisanaa, omaehtoisille opinnoille. "Tiedon maailma oli minusta kuin suuri, hokutteleva, outo maa. Tiesin vielä niin vähän, kaikki oli niin lumoavan uutta." Opettajaankin hän muisteli lämpimästi ja harmitteli vain, ettei koskaan myöhemmin tullut ilmaiseeksi sitä syvää kiittolisuutta, joka hänelle jäi. Tämä on minusta merkittävä löytö 150 vuoden takaa. Se osoittaa, ettei ilmeisesti ole mahdollonta luoda sellaista koulua, jossa alkaa jatkuva itsensä kehittämisen, mistä Snellman oli aika hyvä esimerkki.

Virkavallan perinne

(3) *Vierautunut kouluburokratia.* Tämä muodostaa kasvatuksen kriisissä melkoisen tekijän. Meille on jäänyt tsaarin ajalta erityisen raskas perinne juuri kouluhallinnon alalla, perinne virkavallasta, joka ei kuuntele mitä alhaalla tapahtuu, mitä ongelmia todella on kasvatuksen kentällä, puhumattaakaan että se aktivoisi tätä kenttää. Sille on suorastaan ominaista tietty ylimielisyys suhteessa siihen, mitä kasvatuksen kentällä ajatellaan ja tahdotaan.

Mitä Suomessa tapahtuu tällä hetkellä virallisen kasvatuksen kehittämisen alalla? Peruskoulunuudistus merkitsi väylien avautumista kaikille. Aikaisemmin oli kaksi eriarvoista yleissivistävän koulutuksen väylää.

Mutta peruskoulussa vanha viini virtasi uuteen leiliin. Tämä johtui siitä, että organisaatorista uudistusta vastaavaa *kasvatusajattelun* ja pedagogiikan uudistusta ei tapahtunut.

Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö pyrki tarkastelemaan koko koulujärjestelmää. Se pyrki myös kokonaisvaltaiseen ratkaisuun. Yleissivistävän koulutuksen pidentäminen, mihin siinä päädyttiin, vastaa nähdäkseni kyllä ajan ja yhteiskunnan tarpeita. Komitean perusratkaisu on oikea: Kaikille perusteellisempi yleissivistys. Mutta se jättää valtavan ongelman: miten muodostetaan tällainen pidennetyn yleissivistävän koulun kasvatus, pedagogiikka. Sen selvittäminen ei ollut komitean asia. Pystytäänkö luomaan pidettyä yleissivistävää koulua vastaava kasvatusajattelu, kasvatustiede, on lähitulevaisuuden ankara kysymys.

Tulevaisuuden näkymiin

Painotan lopuksi kolme asiaa. Ensinnäkin *kasvatusajattelun uudistusta*. On kehitettävä pedagogiikkaa, joka lähtee ihmisen kokonaisekehityksen tiedostamisesta. Sen tulee rakentua ihmisen kasvutapahtuman kokonaisuuden tiedostamiseen. Ei ole oikein se, että tämän tiedon puutteessa luetaan kasvatuksen päämäärät yksinomaan yhteiskunnan tai tuotantojärjestelmän vaatimuksista. On tietenkin samanaikaisesti pyrittävä yhteiskunnan tiedostamiseen ja sen ennakoimiseen, miltä yhteiskunta näyttää silloin kun nämä oppilaat siihen tulevat. Mutta kaiken kasvatuksen perusta on ihmisen tiedostaminen.

Toinen asia, joka on ennen kaikkea Kasvatuksen liiton sydämellä, on *kasvatustoiminnan vapautuminen*. Tiukan ylhäältä päin tapahtuvan ohjannan asemesta kasvattajat on kannustettava *itse* jatkuvasti tajuamaan kasvatus tapahtumia ja löytämään sitä vastaavat keinot. Ei voida ajatella, että uudistus tapahtuisi ilman mahdollisuutta omaehtoiseen toimintaan. Tätä ei vielä ole selvästi ymmärretty korkeitten johtajien taholla.

Tähän liittyy kolmas vaatimus: *kasvatustahdintojen kehittäminen* siihen suuntaan, että alhaalta, kasvatuksen kentältä ylöspäin pääsee paremmin virikkeitä ja että tämä niin paikallinen kuin koulukohtainen kasvatuksen kehittäminen tehtäisiin mahdolliseksi. Näillä viittauksilla halusin hahmottaa sitä pitkää marssia elävään koululaitokseen, jota Kasvatuksen liitto pyrkii edesauttamaan. □

Jaakko Itälä

Koulutusjärjestelmän rakenne

Tarkastelen kasvutapahtuman ja kasvatuksen uudistamisen suhdetta koulujärjestelmän rakenteeseen. Koko puheenvuoroni voisi sanoa yhdellä lauseella: kasvatuksen uudistamista ei voi irroittaa koulujärjestelmän uudistamisesta. Tämän harhaluulon vallassa olivat peruskoulu-uudistuksen vastustajat pitkän aikaa. Koulujärjestelmä tarkoittaa niitä väyliä, veräjiä ja portaita, joista riippuu kuka lähtee minnekin, missä on valinta tai karsinta, miten tietty koulutuksen muoto eroaa toisesta jne. Järjestelmä on paljon tärkeämpi kuin yleensä luullaan. Jos yritetään peruskoulun jälkeen syntyvällä puolivanhalla järjestelmällä uudistaa koulua sisäisesti, niin siitä ei tule mitään, koska itse hankala järjestelmä estää sen. Se aiheuttaa vinoutumia ja hankaluuksia, jotka heijastuvat koulun sisäiseen työskentelyyn. Tämä on asia, jota koulujärjestelmää uudistavien komiteoiden ja henkilöiden on usein tavattoman vaikea saada selvitetynksi opettajakunnalle, vanhemmille ja innokkaille kasvatuksen uudistajille.

Tiedon puu

Muutama sana Vuoden -71 koulutuskomitean ehdottamasta rakenteesta. Kun puhutaan kasvusta, niin tuskin löytyy parempaa havaintokuvaa komitean esityksestä kuin kasvava puu. Eräs komitean perusidea oli, että yhteisen tiedon tyvestä haarautuvat erityistiedot, että kaikki tämä erityiskoulutus imee yhteisestä rungosta koko ajan sitä perustietoutta, jonka varaan se rakentuu. Mitä pidemmälle me erikoistumme, mitä pidemmälle nämä tiedon puun oksat haarautuvat, sitä tukevampi täytyy rungon olla. Pitkä spesialisoituminen edellyttää entistä pidempää yhteistä runkoa. Eri puolilla maailmaa on esiintynyt ajatuksia, että pitkä spesialisoituminen voidaan perustaa varhaiselle aloittamiselle. Mutta niistä on jouduttu luopumaan, mm. Neuvostoliitossa ja Saksassa. Sillä tieto kasvaa niin nopeasti, että varhaispesialisoitunut henkilö onkin aivan avunton, kun pitää jatkaa tiedon kartuttamista, jos hänellä ei ole yhteisiä perustietoja.

Vuoden -71 koulutuskomitea esittää yk-

sinkertaisesti, että yleissivistävä runko kestäisi 6—17 ikävuosien aikavälin ja 17 vuoden iässä (tässä onkin varsinainen ero nykyiseen) haaraudutaan eri alojen ammatitopintoihin. Täten nykyisen lukion käyneihin verrattava ammatillinen eriytyminen alkaisi kahta vuotta aikaisemmin. Tähän onkin kohdistettu arvostelua siitä, että tämä ottaa liikaa työelämän vaatimuksia huomioon. (Arvelenkin kritiikin vähitellen kääntyvän Wileniuksen suuntaan, että komitean esittämä koulujärjestelmä on liian lyhyt.) Yhteisen yleissivistävän rungon jälkeen haaraudutaan eri ammattialoille, joita on noin 10 tai 15 ja ammattikoulutuksen aikana ja osittain sen jälkeen haaraudutaan tehtäväkoulutukseen. Erityiskoulutuksen haarat ovat tietysti eri pitkiä.

Puitteet koulutustapahtuman uudistumiselle

Kysymys on nyt siitä, missä määrin tämä vastaa perustellusti esitettyjä vaatimuksia siitä, että koulutus on koko elämän kestävä prosessi. Sanoisin sen olevan ehdoton edellytys aikuiskoulutusajatuksen toteuttamiseksi, sillä ei aikuiskoulutusta voida toteuttaa, ellei ihmisillä ole kunnon koulutus pohjaa. Eniten aikuiskoulutusta käyttävät pisimmän nuoruusiän koulutuksen saaneet, vähiten sitä käyttävät lyhimmän nuoruusiän koulutuksen saaneet. Tämä tuli mm. Tampereen yliopiston suorittamassa tutkimuksessa järkyttävällä tavalla esiin, erot ovat hurjia. Työväenopiston normaali oppilas on kansakoulunopettaja. Hänen koulutuksensa virittää häntä opiskelemaan eteenpäin.

Tällainen haarautuva rakenne antaa mielestäni puitteet kasvatus- ja koulutustapahtuman uudistamiselle. Nimenomaan sellainen rakenne, jossa ikäluokkaa ei jaeta lyhyemmän ja pidemmän yleissivistyksen saaneisiin ja jossa yleissivistävä koulu on näinkin pitkä. Koulun täytyy olla pitkä, sillä kypsyäkseen ja löytääkseen itsensä oppilas tarvitsee aikaa. Siksi yhdeksänvuotinen peruskoulu on liian lyhyt ja siksi paine lukioon on niin suuri; oppilaat tarvitsevat aikaa selvittääkseen asiat itsensä kanssa. Vuoden -71 koulutuskomitean esitys peruskoulun pituudeksi — sehän on siinä 11 vuotta — on lyhin mahdollinen, ja saapa nähdä pysyväkö se niin lyhyenä. Käytännöllisistä syistä olen kuitenkin edelleen näin lyhyen kannalla. □

TAIDEKRITIIKIN TAVOITTEET

Taidekritiikkiin ei ole Suomessa juuri kiinnitetty huomiota. Yhteisiä tai koulukuntaisia päämääräasetteluja ei viime aikoihin asti ole rakenneltu. Tähän on vaikuttanut lukuisa määrä tekijöitä. Arvostelijoiksi tässä maassa kasvetaan ja koulutaudutaan mitä erilaisimpien kanavien kautta. Lehtimiehen koulutus, nyttemmin myös ammattikoulutus, on yksi tavallisimmista teistä. Tällöin henkilö kääntyy yleiskoulutuksensa kautta sitä alaa kohden, joka häntä henkilökohtaisesti kiinnostaa. Yhtä tavallista on se, että henkilö erikoiskoulutuksesta käsin hakeutuu lehtityöhön kriitikoksi, osaa alansa ja oppii lehtityön vasta sitten. Tähän väliin mahtuu hyvin monenlaista kriitikkoa. Usein tilapäisenä alkaneesta avustajasuhteesta kasvava vuosien mittaan kritiikin ns. ammattilainen.

Tässä on yksi niistä syistä, jotka vaikuttavat kritiikin yleisnäkymän kirjavuuteen, joskin meillä on vihdoin ja viimein syntynyt myös koulutusta kritiikkiin. Tarkoitushan on, että esim. Teatterikoulun korkea-kouluosasto kasvattaisi myös teatteriarvostelijoita.

Muitakin syitä kritiikin kentän ja tehtävänmäärittelyn hajanaisuuteen toki on. Ei pidä missään tapauksessa unohtaa alueellisia tekijöitä. Pienen pohjoissuomalaisen paikkakuntalehden kirjallisuusarvostelija voi olla myös lehden ainut toimittaja ja samantien päätoimittaja ynnä ilmoitusten hankkija. Hänen suhteensa kriitikontehtävään lienee toinen kuin päätoimisen yhden alan arvostelijan.

Alueellinen eriarvoisuus

Alueellisista eroista puhuttaessa esimerkiksi kelpaa hyvin teatterikritiikki. Tällä hetkellä teatteri, etenkin Helsingin ulkopuolella, itse painottaa alueellista merkitystään. Pyritään luomaan ohjelmistoa, esityksiä, joiden funktio siihen miljööseen, missä teatterinkatsojat asuvat, olisi selvä ja mielekäs. Tällöin myös tämän teatterin arvostelija keskittyy alueellisiin aspekteihin, jotka vaihtelevat alueittain. Tästä voi syntyä hyvinkin

kirjava spektri kritiikin kuvaan. Näytelmä, joka sopii teollistuneeseen kaupunkiyhteisöön, voi olla ajanhukkaa pienessä maaseutukaupungissa. Ei siksi, etteikö pikkukaupungin asukkaan olisi hyvä tietää esim. suurkaupungin ihmisten asioista, mutta jos tämä näytelmä vie tilaa joltakin sen katsojia lähemmältä tuotteelta on teatterin arvojärjestys ollut toinen kuin sen katsojien.

Hajontaa synnyttävät vieläkin käytännöllisemmät tekijät kuin koulutus tai alueellisuus. Aivan itsestäänselvästi lehden luonne, jopa koko vaikuttavat kritiikin tavoitteisiin ja siihen, mitä työn tulos käytännössä on. Mihin se mahtuu, montako riviä: Suuren päivälehdessä kriitikko voi saada käyttöönsä sivun neljänneksen tai puoliskon. Kyllälehden toimittaja arvostelee palokunnan soittokunnan kevätkonsertin viidellätoista rivillä.

Alueellinen eriarvoisuus vaikuttaa tietenkin myös kritikon omiin kehitysmahdollisuuksiin. Rintamaiden konserttiarvostelija elää huomattavasti runsaampien vaikutteiden keskellä kuin kaukaisen pikkukaupungin ainoan kvartetin joka toisvuotisen konsertin arvioija. Eivät pelkästään taidetapahumat vaan myös kommunikointimahdollisuudet ovat keskuksissa runsaammat. Monasti mietitään, miksi nuori innokas idearikas teatterinohjaaja, joka lähti voimaa uhkuen pieneen maaseutukaupunkiin ohjaajaksi, unohtuu, väsy, sammuu rutiiniteatterintekijäksi. Yksi tekijä on epäilemättä se, että henkiset selviämismahdollisuudet ovat pienet ja suuria voimanponnistuksia vaativat. Saman kohtalon voi kokea myös arvostelija ja sotkeutuu kaiken lisäksi pienen paikan ahtaisiin intriigisolmukoihin kuten teatterinohjaajakin.

Jos siis joku kysyy, missä on se ammatikseen arvostelevien rintama, joka lausuisi meille yhtenäisen määrittelyn kritikon tehtävänasettelusta, tavoitteista, ei voi kaikesta muuta kuin myöntää, että sellaista rintamaa, muun muassa edellä luetelluista syistä johtuen, ei liene olemassakaan. Kritiikin kenttä on hajanainen ja epätasainenkin, siitä ei päästä mihinkään.

Kriittikkoihin kohdistuvat vaatimukset

Kriitikoilta myös vaaditaan hyvin erilaisia asioita, lukijat vaativat, lukijoihin kuuluvat taiteentekijät vaativat. Eräiden mielestä kritiikin tulisi olla asioiden referoimista, kirjan juonen suppeaa selittämistä. Eräät haluavat, että kriitikko keskittyy kirjoittamaan, oliko se tai tämä näyttelijä hyvä tai huono. Milloin kriitikon nenän edessä heilutetaan subjektiivisuuden vaatimuksen lippua, milloin objektiivisuuden.

Kysytään, miksi arvostelija kehuu huonoja kappaleita. Kysytään, miksi hän haukkuu hyviä. Vaaditaan, että tulee tuntea erittäin tarkkaan, yksityiskohtaisesti, käytännön osallistumisen kautta se ala, mistä kirjoittaa. Vaaditaan, ettei kriitikko saa tietää yhtikäs mitään sen alan käytännön työstä, mistä kirjoitetaan. Pitää tuntea ja käsitellä vain tulos vaikka vuoret olisivat kaatuneet tekijän päälle. Vaaditaan, ettei arvostelija saa sekoittaa juttuihinsa omia henkilökohtaisia asenteitaan. Kysytään, mistä muista kuin omista asenteistaan käsin arvostelija voisi työtään tehdä. Pelätään oppia tuntemaan arvostelija henkilökohtaisesti. Halutaan oppia tuntemaan arvostelija henkilökohtaisesti. Tämä on haitari — venyy joka suuntaan ja niin paljon kuin halutaan. Ei kriitikko aivan ressurkka tässä vaatimusten ristiallokossa ole. Pian ne oppii tuntemaan ja omansa niistä valitsemaan, mutta epäilemättä arvostelemisen epäyhtenäisyys johtuu osittain myös siitä, että sitä vastaanotetaan epäyhtenäisesti.

Toisaalta kuinka muuten voisi ollakaan, elikä tilanne säilynee kuvattuna helposti ja kauan, jollei sitä muuteta. Tuskinpa kritiikin ja lukijan suhdetta koskaan pystytäänkään kankeamaan yksille, eteenpäinvieville raiteille. Eräitä epäolennaisuuksia siitä kuitenkin haluttaessa pystytään karsimaan ja luulempa, että juuri televisiokriitikoilla voisi olla tärkeä tehtävä lukijasuhteen tarkentajina.

Kriitikot asettuvat riveihin

Juuri tällä hetkellä kriitikkojenkin piirissä on tapahtumassa riveihinasettumista. Tämä klassisen kriittikkoihanteen, täysin puolueettoman, jalon, objektiivisen, totuuden edustajan palvojalle merkitsee kritiikin tu-

hoa, mutta yhteiskunnallisesti ajatellen se voi hieman selvittää sameita vesiä.

Keneltäkään ei liene jäänyt huomaamatta suomalaisen taiteen ja taiteentekijöiden politisoitumisprosessi. Tai on oikeastaan aivan virheellistä puhua taiteiden politisoitumisesta, sillä milloinpa ne olisivat olleet yhteiskunnallisista ja myös poliittisista asennoitumisista vapaita. Jo pelkästään, teatteria ajatellen, se seikka, että jokainen näytelmä jokaisella ratkaisullaan ottaa kantaa teatterin suhteeseen, samoin teatteri näytelmän suhteen, pakottaa hautaamaan epäyhteiskunnallisen, puolueettoman, puhtaan ja etenkin puhtaan viihteen haavekuvan.

Sitä jossain määrin juuri haudataankin. Tai ainakin yritetään. Ollaan jopa niin pitkällä, ettei pelkästään sosialisti erotu sosialistiksi vaan myös porvari sanoo olevansa porvari. Joskus. Kulttuuri jakautuu liittoihin, liitot leimautuvat tai leimataan, sanoivatpa ne mitä hyvänsä.

Kriittikkikin on enemmän tai vähemmän hypännyt näille tunnistautumisen kärryille. Jo nyt on ehditty huomata sekin, mihin nämä kärryt kritiikon vievät, jos ne huomaamatta kääntyvät jostain mutkasta väärään suuntaan: vaikeasti korjattaviin yksinkertaisuuksiin.

Tv-kritiikin erikoispiirteet

Tv- ja radiokriittikkona koen työni monien muiden kritiikinalojen työstä poikkeavaksi. Etenkin tv-kriitikki on meillä aika uutta mutta pelkästään sen nuoruus ei tee arvostelijan asemaa erilaiseksi. Eikähän tämä työ pelkästään erilaista ole. Kaikki me teemme lehtityötä, asia joka yleensä tuppaa kritiikkikeskusteluissa unohtumaan ja jonka unohtuminen toisaalta on omiaan vääristämään kuvaa kritiikon töistä.

Kaikkien meidän tehtävänasettelumme ja tavoitteemme on toki se, että kerromme lehden lukijoille siitä mitä tapahtuu. Varsinaisesta uutisvälityksestä työmme eroaa sikäli, että me kerromme myös siitä mitä olisi voinut tapahtua ja siis siitäkin mitä ei tapahtunut. Joka tapauksessa toimittajan titteli istuu kritiikolle paremmin kuin arvostelijan arvo.

Tv-arvostelijan työn erikoispiirteet kuitenkin ovat selvät. Ominaista tälle arvostelulle on ensinnäkin suunnaton nopeus ja materiaalin runsaus. Pidän tätä nopeutta jo-

pa yhtenä kritiikin tavoitteista. Tv- ja radiokritiikki ovat hieman samalla tavoin kertakäyttötavaraa kuin arvioitavat ohjelmatkin. Arvostelun on ilmestyttävä lehteen mahdollisimman pian ohjelman ulosajon jälkeen, mieluiten seuraavana aamuna. Lukija, joka joka ilta saa uuden annoksen televisio- tai radio-ohjelmaa, tuskin jaksaa kiinnostua viimeviikkoisten ohjelmien arvosteluista. Hänet on jo lastattu aivan uusilla asioilla, ajatuksilla sekä tunteilla. Vain aivan erityistapauksissa, jotka vaativat kypsyttelyä niin ohjelman kuluttajalta kuin arvostelijaltakin, ajallinen välimatka arvosteltavaan ohjelmaan voi tulla kysymykseen.

Tv-kriitikko on myös työssään ja juuri lukijan ja kriitikon suhdetta ajatellen kritiikin arkistaja. Tv-kriitikosta tulee helposti lukijan jokapäiväinen tuttava: pidetty, epäilty, mietitty, vihattu ja vaikka mitä. Parhaimmillaan tämä suhde tietenkin karistaa kriitikon niskoilta turhia auktoriteettilasteja ja toisaalta auttaa lukijaa selvittämään itselleen monenlaisten ja erilaisten näkökulmien itsestäänselvää olemassaoloa.

Televisioarvostelija kirjoittaa uskomattoman monista erilaisista asioista. Ohjelmailta saattaa alkaa lasten hampaidenpesuohjeista, joita tv-satu tarjoilee lasten mietittäväksi. Seuraava kohde voi olla nuorison hevossarja, jossa ihmistä älykkäämpi hevonen pelastaa kansalaisia tulvilta, maanjäristyksiltä, rikollisliigoilta, keltatautiviruksilta, avaruusolennoilta, noidilta, lurjusmaisilta kartanonherroilta jne. Tämän jälkeen siirrytään komediasarjaan, jossa heitellään kakkuja, piirakoita, ihmisiä, kirjoja ja herjoja. Tämän jälkeen on vuorossa illan näytelmä, joka mahdollisesti on Hamlet, Katupeilin takana, Hello Dolly tai kehitysalueen koulunäytelmä. Ja supisulaisena päätöksenä seikkailee vielä Sherlock Holmes, Columbo tai joku muu väkivalloin maailman mutkia oikova sankari.

Tiedotusvälineen kriitikot joutuvat myös omalta osaltaan muuttamaan kritiikin tavoitteita: liikutaan arvottavasti hyvä—huono—arvostelemisesta asennekritiikin suuntaan. Asennekritiikon tehtävä liittyy tehtävänmäärittelyyn varsinkin silloin, jos tietää miten epämääräisesti, kirjavasti ja ohjelmantekijöiden tavoitteista poiketen monet katsojat ja kuulijat kokevat vastaanottamansa ohjelmat.

Esimerkiksi: hyvin monissa kyselyissä on havaittu, etteivät ihmiset osaa tehdä eroa Mainos-TV:n ja yleisradion ohjelmien välil-

lä. Hyvin monille ohjelmisto on yhtä ja samaa silmien edessä valuvaa massaa, vaikka todellisuudessa ja tarkkasilmäisen tai asioihin vihkiytyneen mielestä erot ovat ilmi-selvät. Ihmiset eivät aina tiedosta kahden ohjelman vaihtumista. Varsinkin jos kuulutus-ajan aikana on livahtanut jääkaapille voi käydä, ettei McMillan eroa McCloudista lainkaan. Tämä ei tietenkään ole pelkää-tään katsojien vika vaan myös ohjelmiston, joka kieltämättä valuu hyvin yhdenlaisena illasta iltaan ja viikosta viikkoon.

Jos ja kun television katsominen on näin passiivista — radion kuuntelu lienee tapahtumana aktiivisempi — ovat television piilovaikutusmahdollisuudet arvaamattomat. Tällöin viihteen merkeissä tarjotut asenteet on erittäin tärkeä vetää muun muassa kritiikin foorumilla esille, jotta emme täysin turtuisi esimerkiksi väkivallan ratkaisumalliksi hyväksymiseen.

Mitä katsotaan?

Useimmiten tv-arvostelu kirjoitetaan yksittäisestä ohjelmasta. Tällöin tietenkin kiinnitetään huomiota ensinnäkin ohjelmakokonaisuuteen, ohjelman teemaan ja tämän teeman välittämiseen. Seurataan ohjausta, miten ohjaaja on ratkaissut esim. tempon, rytmivaihtelut, henkilöt, visuaalisen yleisilmeen. Katsotaan näyttelijöitä, heidän kykyään irroittaa roolista halutut ja tarkoitetut aiheet. Seurataan lavastusta, kuvaratkaisua, leikkausta ja noin sataa muuta asiaa.

Lisäksi nimenomaan tv:n tuotteiden arvioiminen on pitkälle myös ohjelmapoliittista tarkkailua. Tämän kukin arvostelija suorittaa arvioimalla mielessään television tehtävän. Voi olla, että televisio ei arvostelijan mielestä ole romantiikan, seikkailujen, huumorin lehtikioski vaan tiedotusväline. Tällöin arvostelija tarkkaa tästä käsin ohjelmia, yrittää vangita ohjelman tiedotteen tai piilotiedotteen. Varsinkin jälkimmäisiä viestejä sisältäviä ohjelmia Yleisradion nykyinen ohjelmapoliittikka on tuonut näkyviin entistäkin enemmän, lähinnä niin sanotun harmittoman sarjaohjelmistonsa muodossa.

Arvostelijan tehtäviin kuuluu summata asioita, joita televisio käsittelee ja niitä asioita, joita se ei käsittele. Tulee seurata, mitä asenteita televisio meissä vahvistaa, mitkä television asenteet katsojat torjuvat, ai-

heutetaanko aggressioita, aiheutetaanko ehkä muutosta, ehkä jopa kehitystä.

Näihin kysymyksiin arvostelu pyrkii vastaamaan, ei tietenkään jokaiseen joka kerta, mutta pitkällä tähtäimellä useimpiin kerta toisensa jälkeen. Vähän väliä myös itse kysymykset vaihtuvat, ensisijaisesti siitä syystä että Yleisradion ohjelmapolitiikka on viime vuosina tehnyt useampiakin äkkijyrkkiä mutkia. Niistä yhtä todistamme parhaillaan, toisin sanoen televisio-ohjelman muuttumista yhä konservatiivisemmaksi, sen painopisteen sijoittuessa yhä voittopuolisemmin viihteen ja etenkin sarjaohjelmien puolelle. Näihin tapahtumiin kuuluu myös kritiikin reagoida.

Kenelle kirjoitetaan?

Vanha arvostelemista kuvaava vitsi väittää, että arvostelijat kirjoittavat vain toisilleen. Tavallinen lukija ei kuulemma ymmärrä mitään, eikä ymmärtäminen ole kritiikin tarkoituksaan. Huhulta on korkea aika leikata siivet. Tuskinpa ainutkaan lehti on kiinnostunut maksamaan palkkaa toimittajalle, jonka teksteistä lukijat eivät ymmärrä höykäsen pölähtämää ja joka kirjoittelee vain naapurilehden kriitikoille. Lukijalle tietenkin kirjoitetaan, sillä ei kulttuuri suinkaan ole mikään kriitikoiden välinen tai edes kriitikoiden säätelämä tapahtuma: Kriitikki toimii lähinnä näkökulmana, ei niinkään kieltäjänä tai käskijänä.

Mikä tämä tällainen lukija sitten on. Arvostelija kirjoittaa tekstiään lukijoilleen tietäen samalla, että lähes aina ne henkilöt, joiden työtä referoidaan, ovat lukijoiden joukossa. Tärkeintä on kuitenkin näkökulman tarjoaminen teoksen tai tuotteen kokijalle. Televisiokritiikin lukija yleensä on myös jo nähnyt käsiteltävän ohjelman, muodostanut tietäen tai tiedostamattaan siitä mielipiteen, jonka rinnalle arvostelija lehden kautta tuo oman mielipiteensä vertailtavaksi, käyttöön, tutkittavaksi, ehkä hyljättäväksikin.

Lukevatko kritiikin kohteet kritiikkiä? Usein kuulee taiteilijan ylväästi huomauttavan, ettei hän koskaan lue sanaakaan siitä, mitä arvostelijat hänestä kirjoittavat. Tosiasiassa lienee kuitenkin niin, että arvostelija tai ainakin arvostelun sitä kohtaa, jossa kunkin taiteilijan nimi mainitaan, luetaan hyvinkin tarkkaan. Nämä tekijälukijat

usein torjuvat kritiikin silloin kun se on kielteinen, mutta ylistävät arvostelijan viisautta silloin kun arvostelu on myönteinen. Torjumismekanismeja on monia: Arvostelija on sadisti, kommunisti, juoppo tai tyhmä. Kun juttu onkin arvostelijan mielestä ollut hyvä, silloin hän yleensä on ollut myös viisas, ymmärtänyt taidetta, eikä ole edes kommunisti.

Miten sitten ohjelmaa katsoneet lukijat kokevat kritiikin? Tv-kritikoija saa paljon palautteita työstään, koska televisioarvostelija ilmeisesti kirjoittaa asiasta ja välineestä, joka on ihmistä lähellä. Televisio on kuin perheen jäsen siinä olohuoneen nurkassa tölöttäessään. Sen kiittäminen on kuin katsojan oman lapsen kiittämistä, sen moittiminen on henkilökohtainen herja myös katsojalle.

Suhteellisen pieni osa palautteista johtaa asialliseen keskusteluun. Enimmäkseen niistä voi mitata kirjoittajan aggression määrää. Suomalainen tarttuu kynään nimenomaan hirmustuessaan. Niinpä oma postini koostuu enimmäkseen seuraavanlaisista elämänohjeista: ajakaa partanne, leikatkaa tukkanne, menkää itärajan tuolle puolelle. Arvostelija ei saisi olla nuori eikä vanha: lopettakaa te ikäloppu ukko metelöimästä tai varttukaa ja viisastukaa. Selviä toimintaohjeitakin tulee. Käsketään haistaa mitä milloinkin. Uhkauksia tulee niin nykyisen kuin tulevaisuuden elämän suhteen: Jumala kuulemma rankaisee mutta ei saa mennä nyrkin etäisyydelle siitä tai siitä lukijasta, muuten pamahtaa.

Tietenkin tulee myös sellaisia palautteita, joista voi päätellä jotain arviointinsa perillemenosta kuten myös arvioinnin arvostamisesta. Tosin huomattavan harvoin. Kannanotot kuvastavat usein sitä, että Suomessa painettuun sanaan ja myös arvosteluihin suhtaudutaan kuin auktoriteettiin. Kukaan arvostelija ei halua harteilleen oikeassaolemisen kauheaa ja hyvin epärealistista vastuuta. Se mitä arvostelija kirjoittaa, on arvostelijalle totta, mutta ei se välttämättä edusta mitään lopullista totuutta. Lähinnä vertailumateriaalina arvostelu on käyttökelpoista edellyttäen, että lukija muistaa kyseessä olevan vain yhden ihmisen mielipiteen. Erilaiseksi arvostelun tekee oikeastaan vain se, että kritiikin kirjoittaja on usein nähnyt valtaisan määrän ohjelmia, tietää alasta katsojaa enemmän ja myös seuraa

tv-ohjelmaa niin sanottua tavallista katsojaa aktiivisemmin.

Vastuu ja valta?

Kenelle arvostelija sitten on vastuussa sanomisistaan? Jos me sallimme kriitikon olla subjektiivinen, on hän lähinnä vastuussa itselleen. Minusta kritiikin tärkeä peruslähdekohta on rehellisyys. On aivan pakko olla rehellinen. Epärehellisyys huomataan pian ja vie pohjan arvostelujen luottavuudelta. Meitä kritikoita on montaa sorttia, on lempeämmin näkeviä ja ankarammin kritisovia. Olipa arvostelijan oma skaala mikä tahansa, on hänen oltava skaalassaan ehyt. Arvostelijakin ja hänen arvostuksensa muuttuvat vuosien vierieissä. Myös tämä skaala vaihtaa sijaintiaan taiteen kentässä siinä kun taidekin muuttuu ja kehittyy.

Usein kysytään myös, onko arvostelijalla valtaa. Totuus lienee, että arvostelija on myös vallankäyttäjä, kyllä hän on vaikuttajajaksilo. Arvostelijain valtaa ei missään tapauksessa pidä liioitella. Minusta vallan liioittelua on esim., kun arvostelijaa syytetään siitä, että joku tietty näyttelijä ei saa työtä. Arvostelija kuulemma suhtautuu tähän näyttelijään niin kielteisesti, ettei häntä uskalleta käyttää, jotta ei saataisi haukkuja jälleen niskaan. Selvää on, että jos arvos-

telija huomaa jonkun näyttelijän toistuvasti epäonnistuvan roolisuorituksissaan, ovat saman asian jo arvostelijaa aikaisemmin huumanneet teatterin ohjaajat ja muut päättäjät. Luultavasti arvostelu on usein vain monien ajattelema ääneenlausuttu toteamus, joka sinänsä ei enää aiheuta näyttelijän käyttämättäjäättämistä.

Hieman laajemmissa puitteissa arvostelijalla voi olla enemmän osavaltaa. Esimerkiksi kelpaa jokin sarjafilmi, josta kriitikko löytää esimerkiksi piiloasenteita, joita ei aikaisemmin ole huomattu. Voi tosiaankin käydä niin, että televisio poistaa sarjan ohjelmistosta. Tällöinkään ei poisto tapahdu siksi, että arvostelija sitä vaatii vaan siksi, että kriitikko on ehkä herättänyt ohjelman valinneet huomioihin, joita kaiken kiireen ja valtavan työpaineen alla ei ole ehditty tehdä.

Arvostelu ei suinkaan ole se tie, jota pitkin taide kulkee vastaanottajalle. Ei arvostelija sano, mikä on hyvää, oikeaa, pahaa, huonoa. Mutta arvostelija pystyy toimimaan eräänlaisena kontrollipisteenä, tiedottajan tehtävän ohella. Kontrollipiste hän on taiteen vastaanottajalle. Taiteentekijälle hän on yksi palautteen antajista. Hän on kumpaankin suuntaan asioiden ja niiden välittymisen referoija ja näin hän on myös vaikuttaja. □

KEVÄTRUNO

Odota nokkonen
pian herätä saat
ja kerätä myrkkysi vihreän
ja minä juoksen syliin ruohojen
tahtoen sinun pistävän
kesänmyrkkysi syvälle valtimoon
ja hulluna puristan mehiläisen
minä kämmeneen, toivoen
sen kuollessaan mulle lahoittavan
taikasauvansa tulisen.

Niin täynnä kesää
minä lennän pois
luo lumpeiden
ja puraisen juuresta niiden
mutaisen syksyn katkeran maun
kielellein,
että elää voisin mä nauttien
joka hetken kesästä kesään
vielä silloin kun hurmasta herään
nauttien päivään viimeiseen.

KUIN PIENET HYÖNTEISLINNUT

Näen kukkien terälehtien
syttyvän tuleen
yön herkän hennossa metsässä
ja sieluni tajuaa mykkyytensä
tuskaisena vankilassaan.

Jos siinä olisi
edes yksi kultainen kieli
voisin puhutella
kukkien uhrihenkiä
korkeilla vuorilla
— kuin pienet hyönteislinnut.

Ritva Lavonsalo

Lars Bruun

Taiteen

tekijänoikeuskysymyksistä

Suomalaisessa yhteiskunnassa on varsin merkittävä, että vaikka nykyinen tekijänoikeuslakimme on ollut olemassa jo yli 12 vuotta, tiedot taiteellisen toiminnan suojasta tekijänoikeudellisessa mielessä ovat varsin vähäiset.

Palautettakoon mieliin mitä lakimme sanoo tekijänoikeudesta: ”Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen on tekijänoikeus teokseen...”

ja lisäksi

”Tekijänoikeus tuottaa ... yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta...”

Näihin lain määräyksiin kiteytyy koko tekijänoikeuden sisältö. Joku on henkistä pääomaansa käyttäen tehnyt työtä, luonut jotakin. Tätä hänen henkisen työnsä tulosta ei kukaan muu saa käyttää eikä siitä määrätä. Tämä on pääperiaate josta poikkeukset ovat varsin vähäisiä ja jotka sitä paitsi on vahvistettava lailla.

Vielä nykyään esitetään sellaisia ajatuksia, että tekijänoikeus olisi jonkinlainen kapitalistisen yhteiskunnan luoma rakenne, että taiteilijan henkisen panoksen tulisi olla jokaisen kansalaisen omaisuutta. Kieltämättä taiteilijan työn tulos usein on sellaista, että koko yhteiskunnan pitäisi siitä hyötyä. Ja näin on joskus aikaisemmin ollutkin. Antiikin Kreikassa ei tunnettu tekijänoikeutta. Taiteilijan työt olivat *res extra commercium* jokaisen omaisuutta. Mutta tällöin yhteiskunta huolehtikin siitä, että taiteilijan toimeentulo oli turvattu; hänen työnsä koitui yhteiskunnan omaisuudeksi, mutta hänen itsensä toimeentulo oli myös turvattu. Kun meillä nyt on yhteiskuntajärjestelmä, jonka sen jäsenet ovat itselleen omaksuneet, on myös taiteilijan turvaa tarkasteltava tätä yhteiskuntarakennetta taustana pitäen.

Taiteilijan työstä joku aina hyötyy. Hyötyjä voi olla kirjallisissa tapauksissa kustantaja, taide-teosten osalta välittäjä, musiikkitaiteen osalta konserttitoimisto taikka äänilevytuottaja. Miksi tällöin taiteilijan olisi luovuttava osastaan? Joskus tulevaisuuden yhteiskunnassa taiteilijan asemaan ehkä voidaan saada aikaan sellainen muutos, ettei hänen tarvitse kantaa huolta toimeentulostaan. Mutta siihen saakka hänen turvanaan on tekijänoikeuslaki ja sen määräykset. Ja niistä on pidettävä tiukasti kiinni.

Tekijänoikeus tuottaa siis yksinomaisen oikeuden

määrätä teoksestaan. Tekijänoikeus jakautuu kahteen osaan: a) käyttöoikeus, b) aatteellinen, eli moraalinen oikeus.

Aatteellinen oikeus taas jakautuu kahteen osaan: 1) nk. *isyysoikeuteen*, jonka mukaan teosta ei ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kopio tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin ja 2) kunnioittamis- eli *respektioikeuteen*, jonka mukaan teosta ei saa muuttaa siten, että se loukkaa tekijän taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta sekä, että teosta ei saa esittää sellaisessa yhteydessä, että se sanotuin tavoin loukkaa tekijää.

Aatteellisesta oikeudesta tekijä ei laillisesti voi luopua. Jos taiteilija sallii teostaan muokattavan ja muokkaus on tehty siten, että hänen taiteellista arvoaan loukataan, voi hän tällaisen muokkauksen kieltää, vaikka hän siis olisi antanut jonkinlaiseen muokkaukseen suostumuksensa.

Käyttöoikeus on luovutettavissa joko nimenomaisesti tai hiljaisesti. Kuitenkin se, jolle tekijänoikeutta tällä tavoin on luovutettu, ei saa teosta muuttaa eikä sitä oikeutta luovuttaa edelleen ellei toisin ole sovittu.

Yleensäkin on huomattava, että tekijänoikeuslaki on dispositiivinen siten, että eri seikoista useimmiten voidaan sopia. Vain jos sopimusta ei ole tehty astuvat lain säännökset voimaan.

Tekijänoikeuden poikkeudet

Tekijänoikeudesta on olemassa eräitä poikkeuksia. Niistä tärkeimmät ovat nk. yksityinen *jäljentämisoikeus* ja *lainausoikeus*. Yksityinen jäljentämisoikeus, jota säännellään lain 11 §:ssä tarkoittaa sitä, että jokaisella on oikeus omaan käyttöön-
sä valmistaa kappaleita — tosin vain muutamia.

Tätä oikeutta on törkeästi väärinkäytetty lain voimassaoloaikana. Esimerkiksi opetustarkoitukseen on laittomasti valmistettu kopioita miltei rajattomasti. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen mukaan on yhden ainoan vuoden aikana valmistettu 150 milj. jäljennöstä luvatta!! Yksityinen käyttöoikeus on myös esim. kuvanveistotaiteen osalta varsin heikosti turvattu.

Lainausoikeus merkitsee sitä, että julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa.

Kuitenkin lainausoikeuden ehdottomana edellytyksenä on, että tekijän moraalisia oikeuksia kunnioitetaan, että hänet mainitaan tekijänä, sekä että lainaus tosinnetaan sellaisessa muodossa ja sellaisessa yhteydessä ettei toisintaminen loukkaa tekijän taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta.

Viime aikoina on nk. fotorealismi saavuttanut

Outi Louhija

Luova ilmaisutoiminta

työtapana koulussa

Luovaa ilmaisutoimintaa voi soveltaa ja käyttää koulutyössä monella tavalla. *Läpäisyperiaatteena* kaikissa aineissa (matematiikasta lauluun, historiasta liikuntaan, sanasta kuvaan jne.) *Puhetaidon* perustana ja edellytyksenä sekä taidekasvatuksen alkuvoimana ja virittäjänä se on ensiarvoisen tärkeä.

Luovan ilmaisutoiminnan työtavat ovat monenlaisia. *Yksilölliset harjoitukset* (rentoutus-, keskittymis- ja aistiharjoitukset), *kontakti- ja turvallisuusharjoitukset*, *pariharjoitukset* ja *pienryhmätyöt* (improvisointiharjoitukset, pedagoginen draama eli kasvatuksellinen näytelmä), *suuryhmätapahtumat* (luokan tai koko koulun yhteiset päivät tai illat).

Mutta mitä on luova ilmaisutoiminta?

Se on ahaa-elämys, oivallus. Se on elämäntapa.

”Luova ilmaisutoiminta haluaa mielikuvitusta kuntouttaen tehdä sekä kasvavista että aikuisista liikkeissään, äänissään ja ajatuksissaan vapaita, varmoja ja iloisia ihmisiä. Se pyrkii muovaamaan meitä uteliaasti huvittuneiksi ja kiinnostuneiksi yksilöiksi, jotka mielikuvituksensa avulla pystyvät pitämään hauskaa omin päin ja joita kiinnostaa luonto, elämä, sadut, kirjat — kaik-

ki, mikä meitä ihmisiä ympäröi.” (Outi Louhija, Aili Montonen-Rinne)

Lasten suusta

Luovan ilmaisutoiminnan harjoituksia on ensin kokeiltava ja siksipä haluan valottaa edellä esittämäni kysymystä eri-ikäisten oppilaitteni ajatuksilla.

Kaksitoista—kolmetoistavuotiaitten poikien ja tyttöjen ajatuksia:

”Luova ilmaisutoiminta on sitä, että itse keksii mikä on ja mitä tekee. Se tekee elämän mukavaksi, *sisällökkäämmäksi*.”

”Luovassa ilmaisutoiminnassa oppii tuntemaan toisensa paremmin ja voi luottaa tovereihin. Kun tietää, ettei kukaan rupea pilkkaamaan tai vastaavaa. Hermoprässi menee pois ja tulee hyvä mieli ja ikävät asiat unohtuu. Sitten tuntee itsensäkin paremmin ja voi olla luonnollinen eikä tartte koko ajan käyttäytyä niin hermoja repivän normaalisti. Saa ilmentää itseään ja purkaa aggressioitaankin.”

”Minusta luova ilmaisutoiminta on sitä, että me yhdessä keksitään ideoita ja toteutetaan niitä. Luovan ilmaisutoiminnan tunti piristää tavallisten tuntien välissä. Ennen minä aina pelkäsin mielettömästi, kun minun oli mentävä luokan eteen pitämään esitelmiä tai lukemaan ainetta. Kieli meni solmuun ja sydän pomppasi kurkkuun ettei voinut puhua. Mutta nyt täällä luovan ilmaisutoiminnan tunneilla olen oppinut esiintymään paljon luontevammin ja niin, että minä en enää pelkää, ja minusta se

jalansijaa taiteen piirissä. Pyritään mahdollisimman pikkutarkasti toisintamaan sitä elämää mitä silmämme näkevät. Tässä suhteessa on syntynyt riitaa valokuvaoikeuden ja tekijänoikeuden välillä. Moni n.k. taiteilija on suoraan kopioinut valokuvaa luovan työn tulosta väittäen, että hän itse luo jotakin uutta. Valitettavasti en voi tähän katsantokantaan yhtyä. Tekijänoikeuden edellytyksenä on että tekijä luo teoksen. Toisen työn toisintaminen ei osoita luovaa henkistä työtä, vain orjamaista plagioimista.

On väitetty, että sekä uusrealismin että fotorealismen suuret nimet ovat luoneet työnsä valokuvan pohjalle. Näin onkin kieltämättä, mutta näissä tapauksissa valokuvan ovat valmistaneet taiteilijat itse. He ovat luoneet realistiset teoksensa siten, että he itse ovat ensin valinneet kuvauksensa kohteet, sen jälkeen valokuvallisin menetel-

min valmistaneet kohteestaan kuvan ja vasta sitten muuntaneet näin tekemänsä valokuvateoksen toiseksi. Taideteoksen kehitysprosessi on ollut johdonmukainen ja selvä taiteilijan näkemys, sen kiinteyttäminen valokuvan avulla, kuvan siirtäminen taiteellisiin menetelmiin graafisen tai maalauksellisen teoksen muotoon. Mikään ristiriita ei ole olemassa. Taiteilijan oma näkemys on alusta asti ollut vahvistamassa lopputuloksen vaikutelmaa. Mutta milloin taiteilija käyttää hyväkseen toisen taiteilista silmää, en uskaltaisi asinomaista edes taiteilijaksi kutsua. Hän on tekninen kopioija, ammatinsa taitava tekniikko, mutta ei suinkaan henkistä luomistyötä osoittava ihminen. Ja vain henkistä luomistyötä tekijänoikeus suojaa. □

on kamalan hyvä asia.”

”Luova ilmaisutoiminta — se on hullut-
telua ja mielikuvituksen juoksemaan pistä-
mistä. Äkillisiä salamaniskuja aivoista, pää-
hänpistoja, ranttaliksi panemista. Liiat höy-
ryt voi puhaltaa pois. Se on sitä, että mie-
likuvitusta kuntoutetaan ja siinä vapautuu
mielikuvitus. Se on täysin ruotsin harjoitus-
tehtävien vastakohta.”

”Ilmaise itseäsi, etteivät aivosi halkea.”

Viisitoistavuotiaitten tyttöoppilaitten vas-
tauksista olen kerännyt seuraavan luovaa
ilmaisutoimintaa luonnehtivan kokoelman:

1. Osaa ilmaista itseään entistä paremmin.
2. Antaa hyvän olon tunnelman.
3. Ei pelkää aloittaa keskustelua junassa, bussissa ym.
4. Oppii näkemään elämässä paljon hausko-
ja asioita ja tilanteita ja osaa myös itse
luoda niitä.
5. Oppii näkemään ja kiinnittämään huo-
miota elämän pikkuseikkoihin.

Kuten edellisistä nuorten arvioinneista käy
ilmi, luova ilmaisutoiminta pyrkii lähinnä
vapauttamaan ja edistämään nuoren ihmi-
sen mielikuvitusta ja tätä kautta myös pois-
tamaan hänen estojaan, terästämään hänen
aistejaan ja itsetuntemustaan (kuuloon, nä-
köön, hajuun ja makuun keskittymisharjoit-
ukset ovat osoittautuneet mielekkäiksi ja
hauskoiksi nuorten erilaisina improvisointi-
kokeiluina) sekä lisäämään hänen kykyään
ryhmyöskentelyyn. Oppilaiden näkökul-
masta kaikenlainen luova toiminta on hy-
vä keino opiskella hausalla tavalla.

Luova ilmaisutoiminta opetustyössä

Opettajille luova ilmaisutoiminta on teh-
okas apuneuvo ja tapa työskennellä yh-
dessä oppilaitten ja toisten opettajien kans-
sa aivan heidän oppiaineistaan riippumat-
ta. Elämänmyönteisenä oivalluksena luova
ilmaisutoiminta ohjaa heidät aktiivisesti ja
avoimesti tarkkailemaan itseään, oppilaitaan
ja elämää koulussa ja sen ulkopuolella.

Luovaa ilmaisutoimintaa opetustyössään
käyttävän tai kokeilevan opettajan on syy-
tä ottaa huomioon seuraavat kokemuksiin
ja tutkimuksiin pohjautuvat periaatteet:

1. Luova ilmaisutoiminta ei vaadi tuloksia.
2. Se ei koskaan saa olla opettajan hen-
kilökohtainen esiintymisfoorumi.
3. Se on itsensä kehittämistä itseään ilmen-
tämällä ja samalla itseään tarkkailemalla.
4. Se on osa inhimillistä taidekasvatusta.

On todettu, että luova ilmaisutoiminta
esim. ryhmäimprovisoinnin muodossa kehittä-
ää lapsen mielikuvitusta, aloite- ja keskit-
tymiskykyä. Lisäksi tämänkaltaisen työsken-
tely edistää ihmisen yleistä sosiaalistumista,
siis kykyä myönteiseen yhteistoimintaan tois-
ten ihmisten kanssa.

Tämän kirjoittaja ja lähin työtoverini
näyttelijä-ohjaaja Aili Montonen-Rinne toi-
mimme molemmat luovan ilmaisutoiminnan
kokeilun suunnittelijoina ja opettajina Hel-
singin suomalaisessa yhteiskoulussa, Leppä-
vaaran yhteiskoulussa, Pohjois-Tapiolan yh-
teiskoulussa ja Tapiolan yhteiskoulussa. Me
haluamme korostaa kokemuksista saami-
amme seuraavia oivalluksia:

”Luovassa ilmaisutoiminnassa ei ole ky-
symys teatterintekemisestä perinteellisessä
mielessä. Se ei perustu valmiisiin lavastei-
hin, pukuihin eikä tekstiin, vaan nuoren
ihmisen omaan, itse tuottamaan ilmaisuun.
Se pyrkii tämän kautta hänen fyysisen, tun-
teellisen ja älyllisen hahmonsä kehittämiseen
ja opastaa hänet samalla suhtautumaan
ymmärtämyksellä häntä *juuri nyt* (ei men-
neisyydessä eikä tulevaisuudessa) ympäröi-
vään monivivahteiseen maailmaan, toverei-
hinsa ja aivan erityisesti omaan itseensä.”

”Nykyinen ihmiskunnan murrosaika kai-
paa kipeästi tällaista elävää, auttavaa toi-
mintaa. Se on kuin nykyajan uusi ahaa-
elämys. Itse asiassa se on samalla sekä uusi
että ikivanha oivallus vanha kuin sivisty-
nyt kulttuuri-ihmiskunta. Se merkitsee ky-
kyä ja tapaa elää turvallisessa ilmapöyrässä,
siis uutta parempaa elämäntapaa, jonka me
tämän hetken kiireiset aikuiset olemme pääs-
täneet käsistämme ja tietämättömyydessämme
helposti lannistamme jopa tukahdutamme
lapsistamme ja nuorisostamme.” Edelli-
sen liittyen haluan vielä siteerata kuului-
san sveitsiläisen psykologin, professori Pia-
getin viisasta ajatusta:

”Kasvatuksen ensimmäisenä päämääränä
on luoda ihmisiä, jotka kykenevät luomaan
jotain uutta, eikä vain toistamaan mitä muut
sukupolvet ovat tehneet, ihmisiä, jotka ovat
luovia, keksijöitä ja uuden löytäjiä. Kasva-
tuksen toisena päämääränä on aivojen ke-
hittämisen siten, että ne voivat olla kriit-
tisiä, ne voivat tutkia ja päätellä, eivätkä
ne ota vastaan kaikkea mitä niille tarjo-
taan.”

Bertolt Brecht on sanonut: ”Tiede ja tai-
de ovat olemassa ihmisen elämän helpotta-
miseksi.” □

HÄIRIINTYNEET IHMISSUHTEET

10. 3. ja 7. 4. 1974 järjestettiin Kriittisellä Korkeakoululla kaksi symposiumia, joissa tarkasteltiin ihmissuhteita, niiden mahdollista häiriytyneisyyttä ja tervehtymisen edellytyksiä. Pyrkimyksenä oli valottaa ihmissuhteiden problematiikkaa mahdollisimman monelta eri kannalta.

Symposiumien alustajina olivat oikeustieteen professori Aulis Aarnio, hum.kand. Markku Graae, kansantaloustieteen professori Lauri O. af Heurlin, kenraali Yrjö Keinonen, filosofian professori Sven Krohn, kehitysbiologian dosentti Anto Leikola, tilastotieteen professori Pentti Malaska, toimittaja Knud Möller, neuropsykiatri Toivo A. Pihkanen, filosofian dosentti Lauri Rauhala, diplomi-insinööri Martti Tuomola sekä toimittaja Veikko Leväaho.

Symposiumin laajasta materiaalista julkaistaan oheisena katkelmia eräistä nauhoitetuista alustuksista.

Veikko Leväaho:

Avaussanat

Joukkotiedotusvälineistä olemme voineet viime aikoina saada tietoomme, että maailmamme on kasvavan levottomuuden tilassa. Kriisi toisensa jälkeen, jopa päällekkäin, ravistelee ns. rauhaamme. Sotia, talousmurroksia, energia- ja materiaaliniukuutta, rikosaaltoja, luonnolle aiheutettuja katastrofeja yms. esiintyy jatkuvasti. Herää kysymys: Miksi näin on, mistä tämä ns. rauhan rikkuminen johtuu? Vastausten lukuisuudesta voi erottaa erään verrattain yleispätevän ja perustellun: ihmisten keskinäiset suhteet ovat saavuttaneet niin suuren sekä laadullisen että määrällisen vaikutavuuden tällä Telluksellamme, että nämä suhteet eivät voi olla aiheuttamatta heijastuksia ja palautetta sekä luontoon, itse planeettaan että ihmisen olemukseen.

Ajatelkaamme esimerkiksi sellaista ihmissuhdetta kuin sota. Vihollisten keskinen suhde ilmenee laajojen maa-alueitten teknisenä tuhoamisena, maan pinta uudelleenmuotoillaan, myrkytetään, kasvullisuus tuhotaan ja raikataan, eläimistö menehtyy sekä ihmisen aktiivisen toiminnan tuloksena että elinmahdollisuuksien menettämisen johdosta.

Tai ajatelkaamme toista suhdetta, kauppaa.

Kauppakumppanit käyvät yhä kasvavaa kauppaa paitsi aineellisilla ihmisen työn tuloksilla myös ja ennen kaikkea maapallon pinnan materiaaleilla, raaka-aineilla. Tämä on johtanut suoranaiseen ros-voukseen, ryöstöviljelyyn ja muunlaiseen ekologisen tasapainon järkyttämiseen.

Itse asiassa, ihmisen suhde ihmiseen ei näytä piittaavan vähääkään siitä, että ympäristömme maapallo on tuon suhteen eräs kohde, puhumatta-kaan siitä, että tajuttaisiin planeettamme olevan elävä olento, jonka hidas mutta varma reaktio olisi huomioitava. Tietysti edellä mainittu pitää paikkansa vain kollektiivisten ihmissuhteitten alueella; binääriset suhteet kuuluvat aivan eri kategoriaan.

Ehkä eräs vastaus alussa esitettyyn kysymykseen on välinekulttuurimme, jota heijastaa ihmisen älyn huipentuma teknologia. Selvästi sen ylivoiman varjoon on jäänyt ihmisen oivaltaminen henkisenä olentona.

Kun Rooman klubi selvittelee aineellista "eloön-jäämisen strategiaa" ja aineellisen "kasvun rajoja", on tämän symposiumin tärkeänä ja velvoittavana aiheena selvittää vielä syvempää ja fundamentaalisempaa prosessikenttää: ihmisen eksistenssiä ja essentiaa. Onko ihminen maapallon syöpä, niin-kuin Huxley on kynänsä väittänyt?

Paneelin jäsenet ovat pitäneet tätä symposiumia varten viisi presymposiumia. Näissä tilaisuuksissa on pohdiskeltu ihmissuhteita monen tasoisin ja monien lähtökohtien perusteella. Erästä mielenkiintoista tasoa kuvaa teeman filosofinen lähestyminen, jolloin kysymyksenasettelu kohdistui ihmiskäsityksen muodostumiseen, ihmisen asemaan luonnossa ja ihmisen suhteeseen vastuun jakautumiseen ja itse vastuukäsitteeseen. Toinen, konkreettisempi kysymyksenasettelu oli: ovatko ihmissuhteet häiriytyneitä, millä tavoilla, miksi ja mikä on todennäköinen kehitys. Sekä filosofinen että konkreettinen kysymyksenasettelu aiheuttivat runsaasti tarkentavia lisäkysymyksiä ja pohdiskelua.

Napoleonin kerrotaan Egyptissä sanoneen armeijaansa innostaakseen: "Sotilaat, neljäkymmentä vuosisataa katsoo teitä noiden pyramidien huipuilta". Samoin toivon teitä, tämän symposiumin arvoisat osanottajat, innostavan sen, että vapaa — valtioista, kirkoista, laeista ja kaikista ideologioista sekä dogmeista, myös yhteiskunnallisista, vapaa — homo sapiens viisaana katsoo teitä ja ajattelee teidän kanssanne.

Aulis Aarnio:

Häiriintyneisyys oikeussuhteissa

1. Ovatko ihmissuhteet häiriintyneet?

Rajoitan kysymyksen muotoon: ovatko ihmissuhteet *oikeusjärjestyksen kannalta* katsoen jollakin tavoin häiriintyneet? Tähän tuskin voidaan vastata pohtimatta, mitä *merkitsee* häiriintyminen ihmissuhteissa? Erotan seuraavassa kaksi lähestymiskulmaa toisistaan. Ensimmäistä nimitän filosofiseksi, ehkä voisi myös sanoa filosofispoliittiseksi. Jälkimmäiselle varaan nimen juridinen näkökulma.

a. Useat yhteiskuntafilosofit ovat ottaneet ajatusrakennelmansa pohjaksi oletuksen eräänlaisesta alkutilasta tai luonnontilasta. Siinä ihmiset ovat keskenään tasa-arvoisia, minkäänlaisia alistussuhteita ei esiinny eikä pakkovaltaa käytetä. On selvää, että tällainen tila ei milloinkaan ole ollut historiallinen tosiasia. Sitä nämä yhteiskuntafilosofit eivät väittäneetkään. Heille alkutila oli ajatuksellinen, ideaalinen lähtökohta ja samalla päämäärä, jota ihmiskunnan kohtalon tulisi lähestyä. Jokainen *vallitseva* järjestelmä oli vain puutteellinen heijastus alkutilasta. Yhteiskunta on, kuten Rousseau asian ilmaisi, vieraantunut luonnollisesta lähtökohdastaan. Hänen tunnetun ohjelmalauseensa mukaan ihmisten tulisikin pyrkiä takaisin luontoon, takaisin luonnolliseen alkutilaan. Prof. Reijo Wilenius on meillä taidokkaasti osoittanut, miten tämän tyyppinen vieraantumisidea kulkee johtolankana monien merkittävien filosofien ajattelussa. Esimerkkeinä voidaan mainita Rousseauin jälkeen vaikka Hegel ja Marx.

Laajassa mielessä ihmissuhteet ovat jokaisessa vallitsevassa järjestelmässä häiriintyneet verrattuna edellä kuvattuun ideaaliseen tilanteeseen. Ihmisten välillä vallitsee alistussuhteita, niissä käytetään pakkovaltaa ja ne heijastavat muutoinkin monenlaista eriarvoisuutta. Tällainen toteamus laukaisee yleensä myös luonnostaan muutosvaatimuksen: häiriintyneisyys on mahdollisuuksien mukaan pyrittävä poistamaan. Vallitsevaa järjestelmää on korjattava niin, että se vastaisi nykyistä paremmin esim. yhdenvertaisuuden ideaa. Tämä vaatimus liittyy erottamattomana osana edellä luonnehdittuun yhteiskunta-ajatteluun.

b. Puhtaasti juridiselta kannalta asiaa lähestyttäessä on näkökulmaa muutettava. Tällöin tarkastelun kohteeksi otetaan vallitseva tilanne sellaisena kuin se meille ilmenee. Oikeusjärjestys on ikäänkuin jähmettänyt tietyt suhteet ihmisten välillä siten, että poikkeaminen katsotaan oikeusjärjestyksen loukkaamiseksi. Yhteiskunta on varmistanut

lakiansa avulla eräänlaisen tasapainotilan, jota ei ole lupa järkyttää. Siinä joku on omistaja, joku ei-omistaja, yksi on velanantaja toinen velallinen jne. Yhteiskuntajärjestys on kuitenkin alati muuttuva kokonaisuus. Eri aikoina esimerkiksi ihmisellä on ollut erilaisia käsityksiä siitä, miten laajalle omistamisen oikeus ulottuu. Mutta kun otamme tietyn hetken, esimerkiksi tämän päivän ja katsoimme poikkileikkauksena oikeusjärjestystä, se näyttäytyy meille aina kuvana siitä, millainen yhteiskunnan tasapainotilan tulee olla.

Jos nyt tapahtuu häiriö, joku vaikkapa riistää toiselta omistusoikeuden, on loukatulla mahdollisuus käynnistää oikeuskoneisto. Sanomme, että hän saa oikeusjärjestyksen suojaa itselleen. Joka kerran kun oikeuskoneisto käynnistyy, kun tuomioistuin tai hallintoviranomainen antaa päätöksen, on esiintynyt jokin häiriö vallitsevissa juridisissa ihmissuhteissa. Ja koska tämä koneisto päivitään on toiminnassa, on vääjäämättä niin, että ihmissuhteet ovat ”juridisesti” katsoen häiriintyneet. Mitä enemmän konflikteja sattuu sitä enemmän nämä suhteet vallitsevan järjestelmän kannalta katsoen ovat häiriintyneet.

Mutta on aina muistettava, että myös itse vallitseva järjestelmä perustuu häiriintymiselle, vieraantumiselle. Saattaa siis olla, että ne konfliktit, joita yhteiskunnassa runsaasti ilmenee ja joihin oikeusjärjestys reagoi, ovat osaltaan *ilmausta yhteiskunnan itsensä vieraantuneisuudesta*. Ihmiset toimivat ikäänkuin luontaisten pyrkimystensä ja tarpeittensa mukaan, mutta oikeusjärjestys, vallitseva yhteiskunnallinen järjestys rankaisee heitä siitä. Konflikti olisi tällöin pikemminkin oire pyrkimisestä kohden luonnollisempaa tilaa kuin se, mikä oikeusnormeissa on asetettu tavoitteeksi. Tämä taas pitää ikäänkuin yllä jonkinlaista jännitystilaa ja toimii käynnistävänä voimana, kun ajattelempa, olisiko voimassa olevaa järjestelmää muutettava niin, että konfliktit vähenevät tai jollakin elämänalueella peräti katoavat.

Riippuen näkökulmasta, konflikti ihmisten yhteiskunnallisissa suhteissa on siis joko terve tai sairas ilmiö.

2. Mistä häiriintyminen johtuu?

Miksi juridiset konfliktit näyttävät erityisesti meidän aikanamme lisääntyvän? Mikä antaa aiheen ihmiselle huoleen esim. väkivaltaisuuden ja muun rikollisuuden lisääntymisestä tai mikä kohottaa jatkuvasti avioerolukujamme? Pari numero-esimerkkiä osoittanee, että häiriöherkkyyks eritoten avioliittosuhteessa on kasvanut. Vuonna 1920 tuomittiin maassamme noin 600 avioeroa. Tällä het-

kellä eroja on vuosittain yli kymmenkertainen määrä eli yli 6 000, mikä on moninkertainen aikaisempaan verraten vaikka ottaisimme huomioon sen, että avioliittoja solmitaan nykyisin enemmän kuin ennen.

Muistan jostakin lukeneeni, että kaunokirjallisuus saattaa parhaimmillaan kuvata yhteiskuntaa ja sen murrosta täydellisemmin kuin kymmenet sosiologiset tutkimukset. Luullakseni tällaisessa väitteessä on enemmän kuin siteeksi totta. Ajattelen Väinö Linnan Pohjantähti-trilogiaa tai vaikkapa Kalle Holmbergin ohjaamaa Seitsemän veljksen versiota. Kummatkin ovat tavallaan suomalaisen yhteiskunnan muutoksen kuvauksia. Samaan ryhmään voidaan sijoittaa esimerkiksi Hannu Salaman Juhannustanssit. Pekka Tarkka onkin eräissä yhteyksissä huomauttanut sen olevan kertomus ihmisistä sodanjälkeisen Suomen murrosvaiheessa. Nämä ihmiset ovat Tarkkaa lainatakseni ikäänkuin matkalla jostakin jonnekin. He ovat menettäneet kosketuksensa lähtökohtiinsa, kasvuympäristönsä, mutta eivät ole toisaalta juurtuneet uuteenkaan asuinpaikkaansa. Näin on syntynyt suuri joukko juurettomia ihmisiä, jotka heijastavat juurettomuutensa konflikteina perheessä, konflikteina kaduilla jne. Minun tuskin tarvitsee tässä seurassa todistella tämän enemmän näitä yksilö- ja sosiaalipsykologiaan kuuluvia ilmiöitä. Totean, että ne saavat yleensä aina ulkoisen ilmauksensa myös juridisina konflikteina. Ne heijastuvat mm. avioeroina ja rikollisuutena. Sanalla sanoen: juridinen konflikti on usein seurausta sellaisista yksityisistä ihmisestä riippumattomista muutoksista, joita on ollut tapana kutsua teollistumiseksi, kaupungistumiseksi tai uudenaikaistumiseksi. Ne eivät selitä kaikkea mutta ne selittävät jotakin hyvin oleellista.

Lauri O. af Heurlin:

Hyvinvoinnin paradoksi

Minkä tähden länsimaissa sivilisaatiossa, joka on päässyt korkeammalle hyvinvoinnin asteelle kuin yksikään yhteiskunta tätä ennen, on paljon myöskin ns. pahoinvoinnin ilmiöitä? Koetan hakea tälle paradoksille selityksiä.

Yhtenä selityksenä voi olla, että yleensä mitä rikkaammasta kansasta ja mitä korkeammasta yhteiskuntaluokasta on kysymys, niin sitä tavallisempia ovat esim. itsemurhat. Kaikkina aikoina on ollut ihmisiä, jotka väittävät, ettei ihminen tule siitä onnellisemmaksi, että tulee rikkaammaksi ja kiihko tämän asian esittämiseen on suuri rikkaiden puolella. Heillä on kova kiire selittää muille: ei teidän kannata rikastua tämä rikastumisen tuska on

niin hirvittävää. Osittain se on köyhien kansankerrosten rauhoittamista, osittain se on totta.

Osaselitys on myöskin se, että aikaisempina aikoina yhteiskunta oli niin epädemokraattinen, että häiriöitä nähtiin ja niistä keskusteltiin vain ylhäisissä piireissä. Kansan laajat kerrokset saivat elää niin kuin elivät, eikä heidän häiriöstään juuri välitetty. Sitä paitsi heille itselleen ei jäänyt aikaa miettiä näitä asioita. Lisääntynyt vapaa-aika on ongelma, siitä ei päästä mihinkään. Meidän aikamme häiriöt tuntuvat suuremmilta kuin ennen, koska nyt kiinnitämme niihin huomiota.

Tietysti on yhteiskunnan rakenteessa myös sellaisia muutoksia, jotka voivat aiheuttaa häiriöitä. Yhteiskunnalliset erot pienenevät jatkuvasti objektiivisesti katsoen, mutta tämä ei suinkaan merkitse subjektiivisesti koettujen erojen pienenemistä. Voidaan ajatella, että ero koetaan paljon voimakkaammin sellaisessa yhteiskunnassa jossa erot ovat pienet kuin sellaisessa jossa erot ovat suuret. Kun ihmiset tekevät eri työtä, se merkitsee myös sitä, että ihmiset täytyy myöskin koota. Vaikka se on työnjakoa niin, paradoksaalista kyllä, se on työn yhdistämistä. On selvää, että siinä saattaa tulla konflikteja, jotka vievät häiriötilaan asti. Toisaalta voi olla kiusallista ettei tälle häiriölle löydy luonnollista kohdetta. Nykyään ei ole helppo löytää aggression sopivaa kohdetta, koska ei tiedä kenen kanssa sitä täytyy olla solidaarinen. Emme kuitenkaan voi palata takaisin luontoon, sillä olemme kulkeneet sellaista tietä, josta tuskin historian pyörää voidaan kääntää, mutta sitä voidaan ehkä vähän hidastaa ja siirtää sellaisille raiteille, joilla voitetaan häiriöitä. En usko mihinkään radikaaleihin muutoksiin, esim. vallankumoukseen, koska mikään ei ole niin konservoiava kuin vallankumous.

Sven Krohn:

Kysymys on maailmankatsomuksesta

Kriisi ja häiriötila, silloin kun se koskee ihmisryhmää, yhteiskuntaa, kulttuuria ja ihmiskuntaa, voidaan nähdä erittäin perusarvojen katona.

1) Ns. Lustverlust on yleisin häiriö, ihmisen elämä ei enää tunnu hauskalta ja mielenkiintoiselta, siinä ei ole mielihyvän voittoisuutta riittävässä määrin, vaan mielipaha, väsymys jne. ovat jollakin tavoin vallitsevampia kuin ennen. 2) Toiminnallisia häiriöitä ovat nimenomaan väkivaltaiset teot, jotka kohdistuvat ihmiseen, poliittisten ristiriitojen kärjistyminen, vihan vallan kasvaminen, sodat ja kumoukset. 3) Tarkoituksellisuuden katoaminen — Sennverlust — jolloin ihminen ei enää koe elämänsä elämän arvoiseksi, mikä on kaikkein vai-

kein tilanne. Myös tuskassa ihminen saattaa vielä kokea, että hänen elämänsä on merkityksellinen ja silloin hän kestää ihmeellisiä vaikeuksia kuten esim. Väinö Linnan kirjan henkilöt. Mutta jos merkitys tai mieli katoaa, silloin ihminen ajautuu eräänlaisena kaarnana viirassa, jollei hän ns. tyhjiökokemuksen johdosta joko menetä sitä tasapainoa, jota nimitämme sielulliseksi terveydeksi, jonka vastakohtana on mielisairaus ja neuroosi.

Voidaan ehkä myöntää, että nämä kaikki ilmiöt ovat lisääntyneet. Kysymys on ennen kaikkea maailmankatsomuksesta ja eräs perussyys on se maailmankäsitys, jonka eräs edustaja, Monaud on herättänyt paljon huomiota teoksellaan 'Välttämättömyys ja sattuma'. Ts. se käsitys ihmisestä, luonnosta ja elämästä yleensä, että kysymyksessä on prosessi, joka sellaisenaan jatkuu ilman tarkoitusta ja ilman merkitystä. Sen mukaan tarkoitus ja merkitys on jotakin tilapäistä. Tietoisuus, että me toimimme, ohjaamme, teemme päätöksiä jne., olisi jonkinlaista harhaa.

Jos ihminen syvenyy viime vuosisadan mekaaniseen maailmankäsitykseen, niin hän intellektuaalisena ihmisenä saattaa tulla epätoivoon ja tuntea että elämällä ei ole tarkoitusta. Hänen elämälleen yksilönä ei ole merkitystä. Tämä on eräs niistä ydinprobleemoista, jotka koskevat nykyihmisen sisäistä häiriötä ja hänen suhdettaan muihin ihmisiin ja myöskin hänen suhdettaan luontoon, koska välinpitämättömyys elämästä johtaa tietoiseen julmuuteen, koska millään ei ole väliä. Tämä on minun perusajatukseni ja lähtökohtani.

Tilanteen korjauksen perustana täytyisi olla uusi ja ehkä jossain merkityksessä vanha ihmiskäsitys. Ihmiskäsitys, joka antaa ihmiselle keskeisen ja tärkeän merkityksen, mikä ei tarkoita sitä, että hän olisi korkein olento maailmankaikkeudessa. Päinvastoin. Mehän tiedämme, että juuri tällä hetkellä ihmiskunta on erikoisen suuressa määrin uhanalainen; meillä on saasteongelma, meillä on atomiaseet, liikakansoitus. Tässä tulevat kysymykseen poliittiset ratkaisut, mutta tiedämmekö riittävästi, että voisimme ohjata ja pelastaa ihmiset tästä tilanteesta.

Anto Leikola:

Biologin ihmiskäsitys

Ihmiskäsitystäni voitaisiin nimittää biologiseksi ihmiskäsitykseksi tai biologin ihmiskäsitykseksi. Olen syvästi vakuuttunut siitä, että ihminen on biologinen yksikkö. Koetan puristaa tämän näkemyksen muutamii väitteisiin, joista erät ovat luonnontieteellisiä ja toiset enemmän tai vähem-

män epäluonnontieteellisiä väitteitä.

Luonnontieteellisesti voidaan sanoa, että tiedämme, että ihminen on polveutunut alempiasteisista kädellisistä ja että ihmisen ja nykyisten apinoiden kantamuodot ovat löydettävissä jostain kahdenkymmenen tai kolmenkymmenenviiden miljoonan vuoden takaa (lukuarvo hiukan vaihtelee eri tutkijoilla). Tiedämme myös, että ihmisen käyttäytymistä hahmottaa näiltä kädellisiltä saatu perintö, joka välittyy biologisesta perimästä eli genotyyptistä, tarkemmin sanoen sukusolujemme sisältämistä DNA:sta koostuvista geeneistä sukupolvea toiseen. Tämä kädellisperintö ei ole ihmisen lyhyen varsinaisen historian (ehkä puolen miljoonan vuoden kuluessa) kerinnyt olennaisilta osiltaan muuttamaan.

Ihmisen sukusoluissa periytyvään vaistopohjaan kuuluvat mm. ihmisen sukupuoli käyttäytymisen, hoiavaamiskäyttäytymisen, hierarkisen käyttäytymisen, laumakäyttäytymisen ja reviiirikäyttäytymisen perusteet sekä näihin liittyvänä mm. aggressioilmiöt. Tähän perimän säätelemään käyttäytymiseen, — siis suorastaan aivojemme rakenteeseen kuuluvaan käyttäytymiseen — kuuluvat sellaiset seikat kuin uteliaisuus, älykyys, abstraktiokyky, symbolifunktio, esteettinen taju ja taiteellinen luomiskyky, joita voidaan sanoa ihmisille lajityypillisiksi ominaisuuksiksi. Tähän käyttäytymiseen vaikuttavat monet fysiologiset tekijät, kuten hormonit, lääkeaineet, elimistön yleinen fysiologinen tila, jotka vuorostaan ovat osittain tästä perimästä riippuvaisia ja osittain ulkoisten tekijöitten aiheuttamia. Perimä on erilainen eri yksilöillä, varsinkin mitä tulee yksityiskohtaisiin luonteenpiirteisiin ja suoriutuskykyyn puhumattakaan psyykkisistä seikoista, vaikka usein ajatellaan, että pelkästään fyysiset seikat kuuluisivat perinnöllisyyden piiriin. Samojenkin geenien ja geeniyhdistelmien ilmenemisaste on erilainen eri yksilöillä. Tästä on saatu vakuuttavia näytteitä tutkimalla identtisiä kaksosia. Nimenomaan käyttäytymismuodoissa identtisillä kaksosilla, joilla on samanlainen perimä, on hämmästyttäviä yhtäläisyyksiä, mutta on myös eroja, joka osoittaa, että näiden samojen geenien ilmenemisasteessa täytyy olla eroja.

Perimä ei yleisesti ottaen määrää käyttäytymisen yksityiskohtia, vaan antaa tälle käyttäytymiselle tietyt puitteet. Tämän perimän sallimissa puitteissa käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa tilapäisesti tai pysyvästi erilaisin keinoin, jotka voivat olla yksilöllisiä keinoja tai yhteiskunnallisia keinoja. Itse perimää ei voida suunnatusti muuttaa ainakaan harjoittamatta useiden sukupolvien ajan erittäin ankaraa siitosvalintaa. Jos yksilön käyttäytymistä muutetaan jatkuvasti ja voimakkaasti hänen perimänsä viitoittamaa suuntaa vastaan, tämä johtaa

ns. mielenterveydellisiin häiriöihin. Tästä voidaan vetää myös se johtopäätös, että jos pyritään siihen, että näitä mielenterveydellisiä häiriöitä olisi mahdollisimman vähän, niin ihmisen käyttäytymisen biologisen pohjan ja ympäristön osuuden kaikinpuolinen selvittely on ihmistieteen tärkeimpiä kysymyksiä. Kiistoja käydään hyvin paljon juuri siitä, mitkä ovat nämä perimän antamat puitteet, missä määrin ihmisellä on mukautumiskykyä, joka ilmeisestikään ei ole rajaton.

Tältä biologiselta kannalta voidaan väittää, että yhteiskuntaa ja fyysistä ympäristöä suunniteltaessa, on otettava huomioon ihmisen psykobiologiset tarpeet, aivan niin kuin ravitsemusta suunniteltaessa on otettava huomioon elimistön fysiologiset tarpeet. On ilmeistä, että monet häiriöt ihmissuhteissa johtuvat siitä, että yhteiskunnan asettamat tai siinä esiintyvät, alkuun ehkä biologisesti mielekkäätkin, vaatimukset sekä teknologian keinoin luotu fyysinen ympäristö eivät täytä näitä ihmisen psykobiologisia, perittyjä tarpeita. Ne eivät myöskään salli monien yksilöitten erityisten tai poikkeavien tarpeiden tyydytystä silloinkaan kun näistä ei ole muille mitään erityistä vahinkoa. Biologia ei tietenkään voi pyrkiä vastaamaan kysymyksen erilaisten yhteiskuntamuotojen ja yhteiskuntarakenteiden paremmuudesta tai huonommuudesta muuten kuin siltä kannalta, miten ne näyttävät täyttävän ihmisen biologisia, sekä fysiologisia että vaikeammin tulkittavia psykobiologisia tarpeita.

Professori af Heurlin sanoi, että luontoon ei voida palata. Mutta siinä mielessä luontoon palaaminen on mahdollista ja jopa välttämätöntäkin häiriintyneen mielenterveyden ja häiriintyneiden ihmisten suhteiden kannalta, että sikäli kuin todetaan että yhteiskunnan sekä teknologinen että sosiaalinen rakenne on sen luontoinen, että se aiheuttaa häiriöitä, se ei anna riittävää mahdollisuutta ihmisen tarpeiden tyydyttämiselle, silloin on palattava luontoon. On koettava palata sellaiseen yhteisöön, joka tyydyttää näitä tarpeita paremmin kuin nykyinen. On ilmeistä, että vertailevan etologian ja modernin psykologian, monien muiden ihmistieteellisten tieteenhaarojen yhteissaavutuksena voidaan päästä jonkinlaiseen käsitykseen siitä, millainen tämä biologinen alkutila todellisuudessa on ollut ja missä määrin ne perityt toiminnot meissä todella vaikuttavat. Tältä kannalta luultavasti esim. tietynlainen hierarkian tarve, oltiin tasa-arvon ideaalista mitä mieltä tahansa, on ihmiselle ja monille muillekin laumassa eläville eläimille erittäin luontainen. Ilman hierarkiaa emme pääse mihinkään onnellisuuden tilaan, pyrkimys tasa-arvoon ei ole ihmiselle luontainen tarve. En puutu tähän sen enempää, koska sellaiset filosofiset kysymykset kuin

kysymykset ihmisarvosta, tasa-arvoisuudesta tai yleisen tai yksityisen elämän tarkoituksesta sekä ihmisen mahdollisesta henkisestä olemuksesta ovat asioita, jotka eivät kuulu luonnontieteen alaan, eikä vastauksia niihin voida johtaa luonnontieteellisestä tutkimuksesta. Vastaavasti myöskään uskonnollisista, ideologisista yms. katsomuksista ei ole lupa johtaa luonnontieteellisiä päätelmiä. Tätä sääntöä vastaan luullakseni jatkuvasti rikotaan.

Martti Tuomola:

Tekniikka ja ihmissuhteet

Luonnossa vaikuttavat voimat kätkeytyvät yhä enemmän aistihavainnoilta, ja vain välillisiä vaikutuksia niistä pystytään havaitsemaan. Ihminen luo luonnontieteiden avulla kuvan luonnosta, jossa itsensä itsenäisenä tunteva ihminen ei löydä enää mitään itsestään. Luonnossa vaikuttavista voimista voidaan lopulta nähdä vain välillinen vaikutus. Johtimessa vaikuttavasta sähköstä saadaan kokeemukseksi vain viisarin osoitus, radioaktiivinen säteily kuuluu vain napsahduksina generaattorista ja elektroni verhoutuu kuplakammion höyrykupliin, joita ei tavallinen kansalainen havaitse kuin kirjojen lehdillä.

Nykyisen luonnontieteiden luoman ja käsittelemän todellisuuden, joka on aistimaailman takana, mahdollistaa ihmiselle vain teknillinen laite tai kone. Keskiajalla uskottiin, että todellisuus on taivaassa pilven takana, ja että pääsyn sinne takasi ihmisen oikea usko ja ajatukset, jotka kirkolla oli dogmeina hallussaan. Nyt tieteen todellisuus on siirtynyt pilven takaa aistimaailman taakse ja pääsyn tähän autuuteen mahdollistaa vain tieteen tekemä ja talouselämän hyvästä hinnasta myymä laite. Ympärillämme risteilevät nytkin radioaallot, mutta niiden sisältämän maailman autuuteen voimme päästä osallisiksi vain hankkimalla radion.

Toisaalta pyritään kehittämään ajatuksia koneiden kehittämiseksi. Tehdään keksintöjä, joihin sisältyviä käsitteitä sovelletaan ihmisen ymmärtämiseen. Sydän ajatellaan pumpuksi, verenkiertojärjestelmä vastaa talon keskuslämmitysputkistoa, aivot ajatellaan tietokoneeksi ja hermot sähkönsiirtimiksi. On luonnollista, että tämä vaikuttaa ihmissuhteisiin ja ihmiskuvaan. Opinnäytteeseeni tarvitsen jo usein tietokonetta ja jos valitan saamastani väärästä laskusta, vastataan: se johtui tietokoneen tekemästä virheestä. Yhtä järkevää olisi sanoa: Kun soitin väärään puhelinnumeroon, se on puhelinluettelon syytä, koska katsoin sieltä väärän numeron.

Knud Möller:

Kuljemme kohti vakavaa kriisiä

Minä otan selviönä sen mitä herrat yrittävät osoittaa. Te olette tiedemiehiä, teillä ei ehkä ole lupa sanoa, että ihmissuhteet ovat häiriintyneet ennen kuin te olette määritelleet mitä on 'häiriintyminen', mikä on 'ihminen'. Minua ei mikään estä aloittamasta siitä.

Minä uskon myös siihen, että ihmiskunta, ja varsinkin se osa ihmiskunnasta, joka elää teollistuneessa maailmassa, kulkee kohti erästä erittäin vakavaa kriisiä. Minä uskon sen mitä ekologit ja futurologit ovat kertoneet, että kupari loppuu noin 25 vuoden kuluttua, jos kulutus kasvaa samalla tavalla kuin tähän asti ja 50 vuoden kuluttua, jos kulutus pysyy samansuuruisena kuin nyt. Ja että nikkeli loppuu 55 vuoden kuluttua edellisessä tapauksessa ja 150 vuoden kuluttua jälkimmäisessä tapauksessa.

Eräs vakava häiriötila, joka on havaittavissa jo nyt, on että vuonna 1900 ihmisiä oli 2 miljardia ja tänään vuonna 1974, YK:n väestövuoden alkaessa, noin 3,8 miljardia ja vuonna 2000 noin 7 miljardia. Arvelisin, että jos biologi näkisi, että koiria lisääntyisi näin paljon tai jäniksiä, niin hän sanoisi, että nyt on kyllä jotain mennyt vinoon. Mutta se on vain tilapäistä ja sitten se menee alaspäin ja vakiintuu. Voisimme tietysti sanoa, ettei ihminen ole muuta kuin samanlainen olento kuin koira tai bakteeri.

Energian kulutus on kasvanut vielä jyrkemmin. Yhdysvallat lienee kaikkein suurin kuluttaja. Jos yhdysvaltalaiset yhden miespolven aikana kuluttaisivat yhtä paljon energiaa kuin intialaiset — ottaen vielä huomioon, että intialaisen keskimääräinen elinikä on huomattavasti lyhempi — niin tarvittaisiin 22 miljardia intialaista kuluttamaan yhtä paljon energiaa kuin amerikkalaiset yhden sukupolven aikana. Jos mikään niin tämä minusta osoittaa jo, että ihmisen kasvun määrässä ei ole mitään tasapainoa, ei myöskään energian kulutuksessa, eikä muittenkaan raaka-aineitten kulutuksessa ole minkäänlaista tasapainoa. Sen vuoksi kuljemme erittäin vakavaa kriisiä kohti. Vaikka en pysty sanomaan siitä sen kummempaa, niin voin kuitenkin olla siitä vakuuttunut.

Minä olen tiedotusmiehenä, kommunikaattorina, usein joutunut tekemisiin ihmisten kanssa ja huomannut, miten koko heidän kielellinen rakenteensa on omiaan pettämään. Voin mainita pari esimerkkiä. Semmoinen sana kuin 'ekonomia', on alun perin kreikkaa. Ekonomi on alun perin ollut nähtävästi jokin tilanomistaja tai muu tuollainen henki-

lö, joka on tilallaan jakanut mitä jaettavissa on, vettä, ruokaa, suolaa, viiniä, leipää jne. Ja tietysti hän tehnyt sen mahdollisimman säästeliäästi, niin että riittää jotain seuraavaa satoa varten. Nyt ekonomia ei merkitse mitään sellaista.

'Tekniikka' on toinen tuommoinen sana, joka on johtanut meidät täysin harhaan. Ihminen on alusta pitäen kyllä sikäli ollut erilainen kuin muut tällä maapallolla elävät, että ihminen on luonut itselleen välineitä. Ja Ortega y Gasset kirjoittaa teoksessaan "Meditation de la technique", että ihminen on ainoa, joka tuntee elossajäämisensä välttämättömäksi. Nämä välineet ovat tietenkin auttaneet suunnattomasti, niin maata kuokittaessa kuin vihollisia ammuttaessa. Mutta tekniikka on nyt saavuttanut sellaisen kehitysvauhdin, että mitään vastaava ihmiskunnan historiassa ei ole ollut. On tullut tuotantolaitoksia, jotka ovat meitä huomattavasti voimakkaampia.

Jos minä tiedotusmiehenä menisin sanomaan: "Kuulkaas nyt, ei voida käyttää enää näin ja näin paljon energiaa, näin ja näin paljon raaka-aineita", niin kuka tahansa voisi osoittaa, että minä olen idiootti. Koska sen täytyy olla mahdollista, se on pakko. Kuvitella esim. että Amerikan autoteollisuuden vaikutusvaltaisimmat herrat, Henry Ford II ja General Motorsin pääjohtaja, yhdessä viiden muun autoteollisuusjohtajan kanssa toteaisivat esim. tänään, että ei kannata tuottaa autoja. (Sitä he eivät kyllä tee, koska osakkeenomistajat vaativat rahaa hekin.) Silloin olisi huomenna 900 000 työntekijää, jotka liittyisivät jo työttömien joukkoon. Ylihuomenna tai parin viikon kuluttua 800 000 työtöntä lisää, jotka ovat muissa ammateissa, he myyvät autoja tai autotarvikkeita, bensiiniä jms. ja sitä tietä työttömyys leviää yhä enemmän.

Nyt ollaan siinä vaiheessa, että kukaan ei ole keksinyt niitä keinoja, joilla voitaisiin tätä teollistaloudellista kehitystä edes hidastaa. Sen vuoksi katsoisin, että kuljemme kohti hyvin vakavaa kriisiä. Mutta me voimme tietenkin aina lohduttautua, niin kuin se henkilö, joka putosi pilvenpiirtäjän 16. kerroksesta, kun hän tuli kahdeksannen kerroksen kohdalle hän sanoi: "Toistaiseksi on mennyt hyvin."

Lauri Rauhala:

Ihmistutkimus ja ihmissuhteet

Me tarvitsemme ihmisen ongelman analyysiä ja nimenomaan sitä. Muutoin emme voi nähdä selvästi sitä, mitä empiirinen tutkimus tutkii ja mitä se periaatteessa voi tutkia. Tällainen ihmisen todel-

listumisen analysointi on aivan välttämätöntä, jotta välttyttäisiin siltä kaaokselta, mihin tuppamme joutumaan ihmistutkimuksessa.

Minun ajatusmallini on nimeltään 'situationaali- sen säätöpiirin kehä'. Ihmistutkimus on radikaalisti erilaista kuin luonnontutkimus. Ihminen on kuitenkin eräältä puoleltaan osa luontoa, mutta positioidessaan itsensä luonnon objektin tutkijaksi, hän ei voi olla enää osa luontoa, vaan hän on jotakin muuta. Siksi ihmisen tutkimus eräältä puoleltaan on aina tutkimusta tekevän systeemin tutkimusta samalla kertaa. Olen analysoinut tuota käsitettäni etupäässä psyykkisiin häiriöihin ja psykoterapiaan sekä psykosomaatiikkaan soveltaen, mutta uskon että tämä malli on sovellettavissa kaikkien ihmistutkimukseen, ainakin jos ihmistä tutkitaan ymmärtävänä, intentionaalisia tekoja suorittavana ja itsestään vastuullisena oliona. Ytimenä tässä on Heideggerin ajatus siitä, että ihmistä on mahdoton käsitellä irrallisena objektina ilman sitä elämän tilannetta eli situaatiota, jossa hän todellistuu. Ihminen on elämäntilanteensa eli situaationsa tulos. Tämä ajatus ilmeni Marxilla, mutta Heidegger nähdäkseni pääsi paljon paljon pitemmälle.

Toiset ihmiset ovat tietenkin osa ihmisen situaatiota. Meillä kaikilla on oma suhde ystävämme kanssa, meidän situaatiomme, elämäntilanteemme komponenttina. Minua on aina vähän harmitanut se, että me mielenterveyskysymyksissä puhumme aina näistä ihmissuhteista. Tietenkin on käsitettävissä, että nämä muodostuvat tuollaisiksi deagnostisiksi kriteereiksi sen johdosta, että tämä häiriintyminen parhaiten ilmenee niissä. Mutta toisaalta ihmisen vääristynyt suhde todellisuuteen voi olla paljon moninaisempi, hän voi olla vääristyneessä suhteessa myös luontoon, arvoihin, eläimiin. Kaikki tämä on hänen dialektista suhdettaan elämäntilanteeseen ja ihmissuhteitten vääristyminen on siis osa tästä ihmisen vieraantuneisuudesta, hänen 'aidosta olemisestaan'.

Se ratkaiseva lisä, jonka Heidegger ja yleensä eksistenssifilosofian edustajat tuovat ihmiskäsitykseen, on juuri situaation käsite. Minusta tuntuu, että situaation huomioonottamisen johdosta ihmistutkimus on vihdoinakin saavuttamassa esteettömän suhteellisuusteoreettisen kehitystason. Se on tähän saakka ollut newtonilaisen mekaniikan tasolla olevaa tutkimusta. Situaation huomioonottaminen merkitsee sitä, että ihminen on aina ainutlaatuinen. Kenelläkään kahdella ihmisellä ei voi olla tarkalleen samaa situaatiota. Eivät edes identtiset kaksoiset ole täysin samanlaisessa situaatiossa todellistuneina, puhumattakaan meistä muista, vaikka meillä kaikilla on lajin edustajina toki samaa. Ihmistä on tutkittava yksilönä, kutsun sitä ideograafiseksi tutkimukseksi. Minä olen analysoi-

nut psykoterapiaa, nähdäkseni miten situationaali- nen säätöpiiri toimii.

Psykoterapeuttinen tutkimus on erikoislaatuista siksi, että siinä ei ensisijaisesti pyritä mihinkään yleisiin lainalaisuuksiin, vaan koetetaan ymmärtää ihmisen kokemus siinä elämäntilanteessa, jossa hän on todellistunut. Tällöin voi osoittautua, että ns. häiriintyneet ihmissuhteet, jotka psykiatriassa todetaan psyykkisiksi häiriöiksi, psykooseiksi tai neurooseiksi, saattavat ollakin aitoa eksistenssin todellistumista ja oman elämäntilanteensa ymmärtämistä. Jos ihminen on todellistunut elämäntilanteessa, jossa hän on ollut hyljeksitty, torjuttu, väärin kohdeltu, niin on pelkkää aitoutta, että hän on paranoidinen eli hyljeksintää kokeva. Situaati- on analyysi ja ihmisen tutkimus yksilökohtaisesti vasta tekee yksilökohtaisen auttamisen mahdolliseksi. Kaikkien samanlainen auttaminen, joka on nyt tendenssinä psykiatriassa, ei ole mielekästä. Sama oire, esim. paranoidinen tunne siitä, että minua huonosti kohdellaan, voi siis olla aitoa oman elämäntilanteen ymmärtämistä. Mutta se voi olla myös eräissä tapauksissa tajunnallista. Ja juuri tämä pitääkin yksilökohtaisissa tutkimuksissa selvittää.

Tässä minun ajatusmallissani auttaminen on nähtävissä hyvin monitasoisena. Yhtäältä on tarkoitus korjata situaatiota, elämäntilannetta. Sitä voidaan tehdä erilaisten sosiaaliterapeuttisten ja sosiaalipoliittisten toimenpiteiden avulla. Toisaalta yritetään korjata tätä vääristynyttä tajunnallista ymmärtäneisyyttä, sikäli kuin se on todella vääristynyt. Onhan jokseenkin varmaa, että se voi myös vääristyä pelkästään tajunnallisella tasolla, siitä huolimatta kuinka onnistunut situaatio on ollut. Eräissä tapauksissa kaikki elämänoolosuhteet ovat olleet erittäin edullisia, ja siitä huolimatta ihmisestä on tullut psykoottinen tai neuroottinen.

Sekä psyykinen häiriö että sen korjaantumisen ovat käsitettävissä tajunnan ja elämäntilanteen välisen dialektiikan jatkuvasti etenevänä prosessina. Kun ymmärrämme uudella tavalla, merkitsee se elämäntilanteemme situaation uudelleen konstruoinnista. Kun nuorukainen rakastuu, niin hänen elämäntilanteeseensa ilmestyy eräs komponentti, rakastettava ihminen. Jos taas ihminen vihaa jotakin, niin silloin hänen situaatioonsa olenoituu vihattava olio. Ja koska situaatiossa on niin hankala olio, niin meidän tajunnallisten prosessiemme on artikuloitava sitä mikä meidän situaatiossamme viipty, eli sitä mikä siellä esiintyy vihan merkeissä. Situaatio siis määrää, mitä meidän on ymmärrettävä, mitä meidän tajuntamme täytyy artikuloida ja toisaalta meidän tajuntamme artikulaatioprosessi formuloi koko ajan situaatiota kuitenkin. Ja näin tämä dialektiikka jatkuu niin kauan kuin elämäkin jatkuu. □

YSTÄVÄN KÄSI

Vain hetkeks
käsi vieras voi
sut kylmentää tai lämmittää
taas etsii löytää
heittää pois
kun aika uuden ajan toi
kun kerrankin se tuoda vois
sen käden
joka koskenut
on hiekkaa lammen reunaman
ja sormenpäissään tuntenut
kukat lehdet perhoset
ja tuulen veden ihmiset
ja aavistuksen Jumalaa
tiedän sen —

vain leikata voi ympyrää
jos toinen toisen peittoon jää
ja viiltää siitä pisteen pois
se käsi ehkä sisältää
voi kaiken mitä odotan
ja etsin löydän kadotan

— nään kädet jotka ylöspäin
kuin kasvit valoon yrittää
ja tunnen, yhteen tarttuen
en löydä rauhaa kukkien
en tiedä, mitä tietäis en
vain hetkeks käden vierahan
voi omahansa puristaa
ja sitten se jo loikuu pois

Ritva Lavonsalo

OPISKELU KRIITTISESSÄ KORKEAKOULUSSA

Kriittisen Korkeakoulun piirissä aloitetaan syksyllä 1974 kokeilu, jonka nimeksi on otettu ”Inhimillisen kasvun korkeakoulu” (INKA)-projekti. Kokeilu pyrkii palvelemaan yleisen koulujärjestelmän kehittämistä sellaiseen suuntaan, joka voisi nykyistä paremmin vastata aikamme ihmisen ja yhteiskunnan tarpeita.

Syyskuun 10. päivänä alkavaan kokeilu-projektin tarkoituksena on vuoden mittaisen opinto-ohjelman puitteissa antaa tilaisuus perehtyä nykymaailman ongelmiin ja ohjata oppilaita itsensä monipuoliseen kehittämiseen.

Syksyn opinto-ohjelma jakaantuu kahteen perustasoon:

Tavoite A:

Nykymaailman tiedostaminen, joka muodostuu seuraavista opintojaksoista:

1. Nykymaailman muotoutuminen
2. Maailman ja ihmisen sosiaaliset, taloudelliset, ekologiset ja henkiset ongelmat
3. Tämän hetken eri aatevirtaukset, jotka pyrkivät näitä ongelmia ratkaisemaan.

Tavoite B:

Monipuolinen ja omaehtoinen itsensä kehittäminen seuraavilla eri alueilla:

1. Ihmissuhteet: ryhmätyö, seminaarityöskentely ja viikonloppuseminaarit
2. Itsensä ilmaiseminen:
 - yksilöllinen työprojekti
 - taiteellinen harjoittelu (maalaus, musiikki, puhe, liikunta)

Opetuksen eräs läpäisevä periaate on jatkuva opiskelutaidon ja -tekniikan kehittäminen. Jaksot pyritään saamaan sellaisiksi, että ne toimivat virikkeinä jatkuvaan harrastus- ja tutkimustoimintaan.

Toinen perustavoite tähtää lähinnä opiskelijan henkilökohtaisten perusvalmiuksien

monipuoliseen kehittämiseen. Yleisinhimillisen kehityksen kannalta on oleellista, että korkeakouluvuoteen jäsenytyvät myös taiteet, ei vain passiivisena vastaanottamisena vaan aktiivisena harjoitteluna, joka pyrkii vapauttamaan tiedollisesta poikkeavan todellisuuden kokemisen ja hahmottamisen kykyjä.

(Tarkempi kuvaus kokeilukorkeakoulun idean taustasta ja tavoitteista on julkaistu Katsauksen numerossa 2/74.)

Opiskelu suoritetaan Steiner-koulun tiloissa (Lehtikuusentie 6, Helsinki 27) pääasiassa iltaopintoina (klo 17—21) kolmena tai neljänä iltana viikossa. Viikottain opinto-ohjelmaan kuuluu luentoja n. 4 tuntia, seminaari- ja ryhmätyöskentelyä n. 4 tuntia sekä taiteellista harjoittelua ja opetusta 5—6 tuntia. Lisäksi opinto-ohjelmaan kuuluu viikonloppuseminari noin kerran kuukaudessa.

Ilmoittautuminen

Kokeiluprojektiin tullaan hyväksymään noin 40 opiskelijaa. Mitään muodollisia vaatimuksia aiemman opiskelun suhteen ei ole, mutta hakijalta edellytetään joustavuutta ja yhteistyöhalukkuutta alkavaan ja tarkempia muotojaan hakevaan opiskeluun. Lukukausimaksu on 100 mk.

Ilmoittautuminen tapahtuu kirjallisesti (mieluiten heinäkuussa, mutta viimeistään 31. 8. mennessä). Hakemuksen tulee sisältää henkilötietojen ohella 1) kuvaus omista opinnoista ja työkokemuksesta sekä 2) lyhyt perustelu siitä, miksi haluaa osallistua kokeiluun.

Hakemukset ja tiedustelut lähetetään osoitteella:

Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu
INKA-projekti
Lehtikuusentie 6
00270 Helsinki 27

Irtonumero 3 mk

Katsaus 3 • 74

Sisältö:

LASSE NEVANLINNA BRUNO BÄRS ASSER STENBÄCK	3 Ydinvoima — energiaongelman ratkaisu vai vastuutonta leikkiä ihmisen ja luonnon terveydellä
JARL FAHLER	12 Hypnoosi ja jooga
REIJO WILENIUS	16 Kasvatuksen kriisi
JAAKKO ITALÄ	18 Koulujärjestelmän rakenne
JUKKA KAJAVA	19 Taidekritiikin tavoitteet
LARS BRUUN	24 Taiteen tekijänoikeuskysymyksistä
OUTI LOUHIJA	25 Luova ilmaisutoiminta
	27 Häiriintyneet ihmissuhteet (Aulis Aar- nio — Lauri O. af Heurlin — Sven Krohn — Anto Leikola — Knud Möller — Lauri Rauhala — Martti Tuomola — Veikko Leväaho)
RITVA LAVONSALO	35 Opiskelu Kriittisessä Korkeakoulussa Runoja